

Povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj

Brnas, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:934168>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET U SPLITU

POVIJESNI RAZVOJ DJEČJIH JASLICA U HRVATSKOJ
DIPLOMSKI RAD

IVANA BRNAS

Split, 2021.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET U SPLITU

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Kolegij: Povijesni kontekst ranog i predškolskog odgoja

Povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj

Studentica: Ivana Brnas

Mentor: doc. dr. sc. Branimir Mendeš

Split, rujan 2021.

ZAHVALA

Zahvaljujem svom mentoru doc. dr. sc. Branimiru Mendešu na vodstvu, stručnim savjetima i sugestijama tijekom izrade rada.

Posebnu zahvalnost iskazujem mom bratu i mojim sestrama koji su me uvijek podržavali u svim odlukama te mi pružali mnogo ljubavi.

I na kraju, najveće hvala mojim roditeljima koji su mi omogućili školovanje, uvijek bili uz mene i bez kojih sve ovo što sam dosad postigla ne bi bilo moguće.

Veliko HVALA svima!

Sadržaj

UVOD	1
2. Metodologija diplomskog rada.....	2
2.1. Predmet i problem istraživanja	2
2.2. Cilj i zadaće istraživanja.....	5
2.3. Metodološki okvir.....	5
2.4. Stupnjevi istraživačkog procesa	8
2.5. Provedba i rezultati istraživanja	11
3. Pregled razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj	12
3.1. Nastanak i početak širenja mreža ustanova ranog i predškolskog odgoja.....	12
3.2. Preteče ustanova ranog i predškolskog odgoja.....	15
3.2.1. Prvo pjestovalište na našim prostorima	18
4. Razdoblja u razvoju dječjih jaslica u Hrvatskoj.....	20
4.1. „Medicinsko doba“ dječjih jaslica	21
4.2. „Poučavateljsko doba“ dječjih jaslica.....	26
4.3. Suvremeno doba dječjih jaslica	30
5. Reguliranje djelatnosti dječjih jaslica	34
5.1. Zakonsko reguliranje	35
5.1.1. Uredba o dječjim jaslicama (1947.).....	35
5.1.2. Zakon o socijalnoj zaštiti (1974.).....	36
5.1.3. Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju (1980.).....	37
5.1.4. Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta (1981.).....	38
5.1.5. Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi (1997.)	39
5.2. Programsko reguliranje.....	39

5.2.1. Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama (1977.)	39
5.2.2. Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983.).....	42
5.2.3. Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991.).....	45
5.2.4. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014.).....	47
6. Zaključak.....	51
7. Sažetak	52
8. Summary	53
9. Izvori i literatura.....	54

UVOD

Pojavom industrijskog društva i intenzivnim razvojem proizvodnje, kako u drugim zemljama tako i u Hrvatskoj, dolazi do potrebe za otvaranjem prvih predškolskih ustanova. Ove se ustanove otvaraju s ciljem skrbi i zaštite djece koja nisu imala roditelje ili nisu imala roditeljsku skrb. Osim toga, brinući se o djeci, one su omogućile roditeljima da obavljaju svoje poslove. U radu će se navesti razne socijalne ustanove koje su prethodile njihovom otvaranju. Za ovaj rad posebno je značajno naše prvo pjestovališta koje se smatra pretečom dječjih jaslica u Hrvatskoj. Povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj moguće je pratiti kroz tri razdoblja. To su: medicinsko, poučavateljsko i suvremeno razdoblje. Svako od ovih razdoblja svojim specifičnim obilježjima na jedinstven način ukazuje na prijedeni put i transformaciju dječjih jaslica – od otvaranja prvog pjestovališta 1855. godine, preko zdravstvenih ustanova namijenjenih ponajprije čuvanju, njezi i zaštiti zdravlja djece, odnosno ustanova s pretežitom socijalno-zaštitnim značajkama pa sve do uključivanja dječjih jaslica u odgojno-obrazovni sustav. Jedinstveni naziv „dječje jaslice“ od 1945. godine u teoriji i praksi zamjenjuje dotad korištene nazive kao što su: pjestovališta, hranilište, kolijevka, dadalište i slično. Dječje jaslice su se sve do 1980. godine razvijale kao dio sustava socijalne skrbi ili kao dio sustava zdravstvene zaštite. Međutim, 1980. godine Zakonom o odgoju i osnovnom obrazovanju one se integriraju s dječjim vrtićem te na osnovu toga formalno postaju sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava. U povijesti se nizom dokumenata na zakonskoj i programskoj razini regulirala djelatnost ranog i predškolskog odgoja iz čijih je naziva moguće uočiti prijelaz od strogo strukturiranih programa pa sve do današnjeg suvremenog kurikulumu.

U prvom dijelu ovog rada prikazat će se njegova metodologija koja obuhvaća predmet i problem istraživanja, njegov cilj i glavne zadaće, istraživačko pitanje, stupnjeve istraživačkog procesa te provedbu i rezultat provedenog istraživanja. Drugi dio rada bit će posvećen pregledu razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj u kojem će se naglasak staviti na nastanak i početak širenja njegovih mreža. Također, posebna pažnja će se obratiti na preteče ustanova ranog i predškolskog odgoja u kojem će se posebno istaknuti prvo pjestovališta na našim prostorima. Tri spomenuta razdoblja u razvoju dječjih jaslicama u Hrvatskoj razmotrit će se u trećem dijelu. U zadnjem dijelu ovog rada prikazat će se neki zakonski i programski dokumenti značajni za reguliranje djelatnosti dječjih jaslica.

2. Metodologija diplomskog rada

2.1. Predmet i problem istraživanja

Za razumijevanje današnjih ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje kao temelja odgojno-obrazovnog sustava i dječjeg vrtića kao njegova osnovnog provedbenog oblika potrebno je prije svega poznavati njihovu povijest, odnosno nastanak i početak širenja mreža ustanova ranog i predškolskog odgoja. Sukladno tome treba poznavati različite društvene promjene koje su utjecale na njihov razvoj. Kao značajnu dimenziju razvoja ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje možemo promatrati dječje jaslice koje su sastavni i neizostavni dio dječjih vrtića kao i sustava odgoja i obrazovanja (Mendeš, 2020). Poznavanje različitih društvenih događaja koji su utjecali na značajne promjene u odnosima obitelji što je rezultiralo naglim širenjem institucijskog ranog i predškolskog odgoja uvelike omogućuje bolje razumijevanje potrebe za otvaranjem prvih ustanova za zbrinjavanje male djece na našim prostorima. Poznato je kako se povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj dijeli na tri razdoblja. Sukladno tome, vremenom se mijenjaju normativni i programski dokumenti kojima se sama djelatnost regulirala. Naravno, ta je promjena ovisila o shvaćanju ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u njegovom punom smislu.

Kako navodi autor Blankertz (1982; prema Posavec, 1998), četiri su osnovna istraživačka pristupa kada je riječ o pedagojskim istraživanjima povijesne usmjerenosti. To su: duhovno-znanstveni, epohalno-strukturalni, institucijsko-povijesni i povijesno-problemski istraživački pristup. Za potrebe ovoga rada ističe se prožimanje dvaju potonje spomenutih istraživačkih pristupa gdje je, kako navodi isti autor, institucijsko-povijesni pristup usmjeren na povijesni razvoj institucija dok povijesno-problemski istraživački pristup naglasak stavlja na uže probleme (Blankertz, 1982; prema Posavec, 1998).

Pojavom industrijalizacije i modernizacijskim promjenama koje su zahvatile i uvelike utjecale na hrvatsko društvo i koje su rezultirale promjenama u obiteljskim odnosima, stvara se potreba za otvaranjem prvih predškolskih ustanova. Može se reći kako su različiti uvjeti života (od proizvodnih, društvenih i političkih do materijalnih, kulturnih i mnogih drugih) imali svoj utjecaj na promjene unutar obitelji, bio on izravan ili neizravan. Gore spomenute promjene i uvjeti života, poput primjerice siromaštva, zapošljavanja majki, zbrinjavanja djece doveli su do povećane potrebe za zbrinjavanjem djece u profesionalnim ustanovama (Petrović-Sočo, 2007). Premda nema

dugu prošlost (Miljak, 1986; prema Mendeš, 2020), povijest institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj bogata je različitim provedbenim oblicima institucijske skrbi i odgoja rane i predškolske djece. Ustanove socijalne skrbi imaju značajnu ulogu za današnje predškolske ustanove s obzirom na to da iz njih vuku svoje korijene (Mendeš, 2020). Nadovezujući se na to važno je naglasiti činjenicu da su današnjim dječjim jaslicama prethodila pjestovališta. Upravo se Robert Owen ističe kao ključna osoba za formiranje dječjih jaslica kada je riječ o njihovoj povijesti (Petrović-Sočo, 2007). Njihov povijesni razvoj u Hrvatskoj, kako je već navedeno, moguće je pratiti kroz tri zasebna razdoblja u kojima su dječje jaslice mijenjale svoj karakter i obilježja te doživljavale velike promjene glede svoje uloge u cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu. Postupnim donošenjem novih dokumenata i zakona također dobivaju na važnosti i neprocjenjivoj ulozi u dječjem odgoju i obrazovanju.

Predmet istraživanja ovoga rada podrazumijeva sagledavanje šireg konteksta povijesnog razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Na osnovu njega dolazi se do istraživačkog problema vezanog za nastanak i razvoj dječjih jaslica. U sklopu našeg zadatka istraživački problem predstavljaju dječje jaslice u Hrvatskoj, točnije njihov razvoj u Hrvatskoj od samih početaka, tj. njihovog nastanka i djelovanja tijekom povijesti pa sve do danas. Razmatrajući problem polazi se od stava da svako doba u razvoju dječjih jaslica odražava shvaćanje o trenutnom, postojećem pogledu na ulogu i zadatak dječjih jaslica dotičnog vremena. U radu su detaljnije prikazana sva tri razdoblja u razvoju dječjih jaslica u Hrvatskoj kako bi se na taj način stekao kompletan uvid u njihov prijedeni put tijekom povijesti njihovog postojanja.

Istraživanje povijesnog razvoja dječjih jaslica u Hrvatskoj pretpostavlja i određenje prostornog konteksta koji za potrebe ovoga rada obuhvaća prostor Republike Hrvatske. U našem istraživačkom radu on je vremenski usmjeren na period od samih početaka potrebe za otvaranjem prvih ustanova na našem području pa sve do danas.

Na potrebu za sustavnijim istraživanjem ove problematike i naglašavanjem važnosti našeg istraživačkog problema ukazuju određeni autori svojim tvrdnjama:

- Slunjski kao urednica knjige autorice Petrović-Sočo (2007) u predgovoru ukazuje na nedovoljno istraživanja u vezi našeg istraživačkog problema navodeći kako je u području ranog odgoja, a ponajviše iz pedagogije ranog odgoja te kurikuluma osjetan nedostatak istraživačkih radova ne samo u Hrvatskoj nego i u svjetskim razmjerima.

- „(...) usprkos bogatstvu dokumenata, istraživački projekti temeljeni na tim izvorima često su zanemarivani.“ (May, 1993; prema Lončar, 2010:229).

- „(...) moguće je iščitati kako postoji malen broj društvenih znanstvenika koji posežu za analizama dokumentarnih izvora, no isto tako i nedovoljan interes istraživača za analize postojećih (uglavnom kvalitativnih) podataka.“ (Lončar, 2010:232).

- „Mali je broj doktorskih disertacija i magistarskih radnji iz povijesti pedagogije u usporedbi s ostalim disciplinama a poznato je da su i studenti ponekad bili obeshrabrivani da pišu diplomske radove povijesti pedagogije, uz objašnjenje da njihovu radu nedostaje empirijska komponenta.“ (Ledić, 1995:88; prema Mendeš, 2015c:11).

- Autorica Fatović (2016:624) ističe tvrdnju koja glasi: „Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, kao temeljni dio odgojno-obrazovne vertikale hrvatskoga društva, još uvijek je nedovoljno percipiran u široj javnosti po svojoj odgojno-obrazovnoj funkciji.“

- Autorica Ivon koja u predgovoru autorove knjige navodi sljedeće: „Iako ima publiciranih radova o nekim užim pitanjima povijesnog razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja, (...), problematika povijesnog razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj nije dovoljno istražena.“ (Mendeš, 2020:7).

Ovo je samo nekoliko izdvojenih tvrdnji koje govore o tome kako postoji mali broj istraživanja koje se bave nedvojbeno važnim područjem institucijskog odgoja i obrazovanja, a to je njegov povijesni razvoj. Ova činjenica nam ukazuje i na to da je prisutna nedovoljna osviještenost šire javnosti o značajnosti odgojno-obrazovne funkcije ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na cjelokupni dječji razvoj. To sve upućuje na postojanja mnogih neistraženih izvora o navedenom istraživačkom problemu te sukladno tome na potrebu njegova sustavnijeg istraživanja kako bi se na taj način podigla svijest o teško prijeđenom putu današnjih ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Također, samim time bi se ukazalo na njihovu ulogu i važnost u životu djece, ali i u životu njihovih obitelji. Njihova je prošlost karakteristična po preprekama koje su vremenom uspješno svladane i koje su ih dovele ondje gdje su danas i zbog kojih imaju neprocjenjivu vrijednost za hrvatsko društvo. Upravo zbog toga one zaslužuju da ih se istraži i kritički procjenjuje jer „poznavanje prošlosti jedan je od uvjeta za pravilan rad u sadašnjosti i budućnosti.“ (Franković, (ur.), 1958:6).

2.2. Cilj i zadaće istraživanja

Cilj ovoga rada je istražiti i interpretirati povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj. Na osnovu ovako postavljenog istraživačkog cilja formirani su sljedeći zadatci:

- utvrditi dosadašnje, postojeće istraživačke spoznaje o počecima razvoja mreža ustanova ranog i predškolskog odgoja,
- opisati djelovanje raznih preteča ustanova ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj tijekom njihova postojanja kroz povijest,
- utvrditi djelovanje i ulogu preteče današnjih dječjih jaslica u Hrvatskoj,
- analizirati prijedeni put dječjih jaslica u Hrvatskoj kroz povijest vlastitog postojanja,
- opisati zakonsko i programsko reguliranje djelatnosti dječjih jaslica analiziranjem određenih dokumenata u pojedinom razdoblju.

2.3. Metodološki okvir

Istraživanje koje se koristi za ovaj rad kako bi se istražio povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj je neempirijsko. S obzirom na to da postoje dvije znanstvene paradigme u istraživanjima odgoja i obrazovanja, a to su paradigma pojašnjavanja i paradigma razumijevanja (Mužić, 1999), naše se neempirijsko istraživanje temelji na jednoj od njih, točnije na potonje navedenoj paradigmi razumijevanja, tj. kvalitativnoj paradigmi. Temeljno polazište na koje je orijentirana ova paradigma jest produbljeno poimanje istraživačkih pojava gdje se naglasak posebno stavlja na subjektivnosti. Na taj način moguće je osigurati cjelovitije i bogatije tumačenje pojave koja počiva na raznolikim i valjanim informacijama. Važno je istaknuti kako se u ovoj paradigmi analiza podataka zasniva na kvalitativnim aspektima, odnosno naglasak se stavlja na opisna, atributivna obilježja podataka prilikom njihove analize (Dubrovicki, Mlinarević i Velki, 2018; prema Mužić, 1999). Uz navedena obilježja kvalitativne istraživačke paradigme potrebno je spomenuti i njena ostala obilježja: fenomenološki aspekt – hermeneutička analiza, idiografska svrha, prirodno i nenametljivo promatranje pojava prilikom prikupljanja podataka tijekom neempirijskog istraživanja, usmjerenost na dinamičku realnost, holističnost u promatranju pojave te veća uloga subjektivnosti (Mužić, 1999). Premda je za potrebe ovoga rada korišteno neempirijsko istraživanje u radu će biti vidljivi i poneki empirijski elementi što pridonosi potpunijoj slici o istraživanom problemu.

Kao specifičan postupak prikupljanja podataka koji se ponajviše koristi u povijesnom istraživanju djelatnosti odgoja i obrazovanja ističe se rad na pedagoškoj dokumentaciji. Upravo se prilikom prikupljanja relevantnih podataka za ovaj istraživački rad koristio navedeni postupak. Osim što se uglavnom upotrebljava za istraživanje razvoja određene odgojno-obrazovne ustanove, odnosno za istraživanje pedagoških pojava u prošlosti, rad na pedagoškoj dokumentaciji također se može primijeniti i za istraživanje odgoja i obrazovanja u sadašnjosti jednako kao i u budućnosti. U odgojno-obrazovnom procesu ističu se razni načini dokumentiranja kao što su npr.: tiskani dokumenti, zakoni, propisi vlasti, brojna literatura o odgoju i obrazovanju itd. (Mužić, 2004).

Autorica Lončar (2010) u svom radu navodi kako se korištenje dokumentacijskog istraživanja zanemaruje u društvenim znanostima i rijetko koristi kao primarna istraživačka metoda. Također navodi kako svoju primjenu ono pronalazi tek u ulozi dodatnog izvora za potrebne podatke. Koliko su dokumenti kao izvori za dobivanje određenih podataka u dokumentacijskom istraživanju značajni govori činjenica kako se pomoću njih mogu oblikovati određena shvaćanja prošlosti. Točnije rečeno, „ti izvori govore o aspiracijama određenog razdoblja na koji se odnose i opisuju društvene odnose vremena u kojem istraživač nije bio prisutan.“ (May, 1993:133; prema Lončar, 2010:231). Pod pojmom “izvor“ autorica Gross (2001) podrazumijeva sve ljudske tragove pomoću kojih stječemo određeno, potrebno znanje o povijesnom fenomenu. Ona također navodi kako će taj isti trag o nama potrebnom dijelu prošlosti postati izvorom tek kada pretražimo, prikupimo te odaberemo informacije za odgovor na naše istraživačko pitanje (Gross, 2001). Neupitno je koliko su dokumenti kvalitetan i sadržajan izvor informacija povjesničarima kao i drugim društvenim znanstvenicima (Lončar, 2010).

Procjenjivanje kvalitete dokumenta nezaobilazno je nakon što se istraživač odluči upravo za dokumentacijsko istraživanje (May, 1993; prema Lončar, 2010). Moguće je navesti četiri kriterija na osnovu kojih se istraživačkim pristupom određenom dokumentu procjenjuje njegova kvaliteta, a to su : autentičnost, vjerodostojnost, reprezentativnost i značenje dokumenta (Mogalakwe, 2006). Kao temeljno i ključno pitanje prilikom realiziranja dokumentacijskog istraživanja ističe se autentičnost dokumenata koji se koriste, a to se odnosi na izvornost podatka kao i njegovog pouzdanog, valjanog izvora. Vjerodostojnost, tj. kredibilitet dokumenta odnosi se na autorovu iskrenost prilikom odabira određenog gledišta te točnosti prikaza tog dokumenta s odabranog stajališta. Ispitujući određeni dokument od posebnog je značaja, a ujedno se označuje i kao njegova

krajnja svrha, razumijevanje značenja dokumenta te važnosti njegova sadržaja (Scott, 1990; prema Mogalakwe, 2006).

Sadržaji dostupni u pedagoškoj dokumentaciji za potrebe ovog istraživanja se klasificiraju, sustavno analiziraju, detaljnije opisuju te interpretiraju. Njihovo prikupljanje obavljeno je adekvatnim instrumentarijem za ovo istraživanje koje je već navedeno. Upotreba takvih izvora podrazumijeva analiziranje dokumenata koji sadrže potrebne informacije o onome što se planira istražiti (Bailey, 1994; prema Mogalakwe, 2006). Ovdje je još važno naglasiti kako se uz bibliografije koristi internetska mreža za lakše pronalaženje potrebne znanstvene i stručne dokumentacije (Mužić, 2004). Sukladno tome u nastavku će se navesti korišteni izvori i literatura za potrebe našeg istraživačkog rada, a to su:

- pedagoška literatura (npr. predškolska pedagogija, predškolski odgoj u Hrvatskoj),
- članci u znanstvenim i stručnim časopisima,
- osobna dokumentacija pojedinih nastavnika,
- mrežni izvori,
- doktorska disertacija,
- znanstvena monografija,
- dokumenti (zakoni, programi, programske orijentacije, kurikulum).

Za navedene izvore u kojima se navode sadržaji potrebni za ovaj istraživački rad koristi se kvalitativna analiza podataka. Podatke do kojih se došlo prikupljanjem dokumenata potrebno je provesti kroz tri etape od kojih se sastoji kvalitativna metoda. Autori Miles i Huberman (1994; prema Mužić, 1999) navode kako su te etape sljedeće: redukcija podataka, sređivanje podataka i izvođenje zaključaka. Pod prvom se etapom u istraživačkom procesu podrazumijeva eliminiranje podataka, odnosno odabir onih podataka koji su za temu istraživanja važni. U sljedećoj se etapi podatci sređuju te uvrštavaju u odgovarajuće preglede nakon čega se u posljednjoj etapi provjeravaju kako bi se nakon toga mogli donijeti zaključni stavovi (Mendeš, 2015c). U ovakvoj analizi podataka važna je istraživačeva orijentiranost prema razumijevanju konteksta nastalog dokumenta. Kao prednost navedene analize navodi se njezina fleksibilnost s obzirom na to da istraživaču pruža mogućnost uviđanja načina i odluka koje su utjecale na značenje nastalog dokumenta kao i načine na koje je moguće konstruirati nova značenja (May, 1993; prema Lončar, 2010).

2.4. Stupnjevi istraživačkog procesa

S obzirom na to da se pedagojskim istraživanjima povijesne usmjerenosti nastoje saznati značenja određenih događaja (Mendeš, 2015c), naše se istraživanje bavi povijesnim razvojem odgojno-obrazovne ustanove, točnije povijesnim razvojem dječjih jaslica od njihovog zasnivanja do danas. Pozornost se pridaje tumačenju pojedinih činjenica što zapravo podrazumijeva definiranje njihova značenja u odnosu na druge činjenice. U nastavku će se navesti nužni stupnjevi istraživačkog postupka koje provedba svakog, pa tako i našeg povijesnog istraživanja, zahtijeva, a to su, kako navodi autorica Gross (2001): heuristika, kritika izvora, interpretacija te izvještaj. Spomenuti stupnjevi istraživačkog procesa podloga su na kojoj je osmišljen kompletan rad na našem istraživačkom zadatku.

Heuristika, prva faza istraživačkog postupka, podrazumijeva sustavno prikupljanje informacija o dosadašnjim istraživačkim ishodima o određenoj istraženoj temi ili problemu. Također, ova faza uključuje pribavljanje izvora u kojima su sadržani važni podatci uz čiju je pomoć moguće naći odgovore na postavljeno istraživačko pitanje. Međutim, ovdje je bitno naglasiti kako heuristika nije tek puko prikupljanje izvora i spoznaja o dosadašnjim istraživanjima o predmetu koji se istražuje već ju je potrebno shvatiti kao umijeće približavanja potrebnim izvorima. Takvo umijeće približavanja treba uključivati određena pitanja i pretpostavke koje će se sljedećim stupnjevima rada, tj. kritikom izvora i interpretacijom, provjeriti. Prilikom heurističkog postupka potrebno je držati se njegova redoslijeda, a pravilo po kojem treba postupati govori kako se prije odlaska u arhiv po izvore trebaju prikupiti obavijesti o njima te o potrebnoj literaturi. Ukoliko se ne postupa prema navedenom pravilu istraživač će teško znati što treba tražiti i u kojim ustanovama će to pronaći (Gross, 2001). Hrvatska pedagoška historiografija ne posjeduje mnogo objavljenih radova u vezi pitanja o razvoju institucijskog ranog i predškolskog odgoja (Mendeš, 2015c). Ako se to uzme u obzir, trebalo bi se spomenuti kako se povijest ranog i predškolskog odgoja može proučavati i na drugi način, a to je sagledavajući objavljena samostalna djela pojedinih autora, tj. monografije, priloge u časopisima i zbornicima, određena poglavlja u odabranim knjigama te pojedine zakonske dokumente i programe ranog i predškolskog odgoja.

Autor prve knjige koja u širem kontekstu pozornost pridaje dijelu razvoja predškolske djelatnosti na našim prostorima je Milan Lipovac. Riječ je o njegovoj monografiji „*Predškolski odgoj u Hrvatskoj*“. U njenim stranicama utkane su riječi o razvoju mreža predškolskih ustanova

u SR Hrvatskoj od 1945. do 1980. godine. Za razliku od istaknute monografije, monografija „*Prema suvremenom dječjem vrtiću*“ iznosi cjelovit i sistematski pregled razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj u razdoblju od druge polovice devetnaestog stoljeća pa sve do danas. Ova je monografija i primjer prve znanstvene literature u Hrvatskoj koja sve to obuhvaća. Za njen nastanak zaslužan je autor Branimir Mendeš, a njezina važnost za Hrvatsku pedagogiju je nedvojbeno. Kroz četiri poglavlja autor temeljito opisuje kontinuitet u povijesnom razvoju institucijskog ranog i predškolskog odgoja od kojih se, za potrebe ovoga rada, posebno izdvaja četvrto poglavlje u kojemu su analizirani različiti sustavi institucijskog ranog i predškolskog odgoja.

Za priloge u časopisima i zbornicima karakteristična je njihova orijentiranost na uže probleme te su samim time i manjeg opsega. Članci koji su u njima objavljeni, a koriste se za ovaj rad sadrže podatke o: počecima institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj (Mendeš, 2015b; Serdar, 2013), razvoju i ciljevima institucijskog predškolskog odgoja u Hrvatskoj (Babić i Irović, 1999; Baran, Dobrotić i Matković, 2011), pregledu razvoja modela kurikuluma ranog odgoja i obrazovanja u kojem je vidljiv njihov prijelaz od visoko strukturiranih programa do humanističko-razvojnih kurikuluma (Petrović-Sočo, 2013), hrvatskim iskustvima u formuliranju kurikuluma u ranom djetinjstvu (Mendeš, 2015a) te ulozi i mjestu roditelja u humanističkoj koncepciji predškolskog odgoja gdje se navodi kako su se one zajedno s koncepcijama mijenjale ovisno o cjelokupnim društvenim promjenama (Miljak, 1995).

U knjigama pojedinih autora nalaze se posebna poglavlja koja se odnose na specifične probleme povijesnog razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja. Od posebnog je značaja poglavlje *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje djece – povijesni razvoj, određenje i svojstva* autorice Petrović-Sočo u kojemu ona jedno podpoglavlje posvećuje povijesnom razvoju ustanova za rani odgoj i obrazovanje djece. U njemu se polazi od povijesnog pristupa razvoju ustanova dječjih jaslica (Petrović-Sočo, 2007). Autor Mendeš najopširnije poglavlje u svojoj knjizi posvetio je institucijskom predškolskom odgoju u Hrvatskoj i njegovim temeljnim značajkama (Mendeš, 2020).

U okviru problematike povijesnog razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja razmatrani su i pojedini zakonski te programski dokumenti u kojima je prikazano reguliranje

djelatnosti cjelokupnog sustava ranog i predškolskog odgoja s naglaskom na reguliranje djelatnosti dječjih jaslica.

Kritika izvora sljedeća je faza istraživačkog postupka koja predstavlja prikupljanje što pouzdanijih podataka o dosadašnjim istraživanjima koja se mogu provjeriti. Također, u ovoj se fazi ispituje što određeni izvor navodi o činjenicama koje se odnose na temu istraživanja. Ova faza naglasak stavlja na autentičnost izvora i dobivanje što pouzdanijih informacija. Dvije su opcije u kojima se kritika izvora javlja, a to su vanjska i unutarnja kritika koje za cilj imaju „odgovor na pitanje o tome koliko obavijesti izvora odgovaraju određenom isječku povijesne zbilje“ s obzirom na to da su međusobno povezane (Gross, 2001:396). Vanjska kritika, koja se još naziva kritikom teksta ili kritikom erudicije nastoji utvrditi je li pojedini izvor autentičan. Kako bi se dobio točan uvid u pouzdanost izvora autorica Gross (2001) naglašava kako je potrebno prikupiti što veći broj obavijesti različitog porijekla te ih analizirati uspoređujući ih međusobno uzevši u obzir razne verzije i proturječja. Vanjska kritika nastoji utvrditi porijeklo izvora ispitujući tko ga je i kako donio, gdje ga je donio i kada te putove zahvaljujući kojima je stigao tu gdje se trenutno nalazi. S druge strane, unutarnja ili historijska kritika usmjerena je na važnost informacija o povijesnoj zbilji, odnosno problemu istraživanja o kojem se u izvoru piše te u skladu s tim želi utvrditi vjerodostojnost tog izvora. Dakle, potrebno je preispitivati sami izvor kao kanal obavijesti kako bi se utvrdila vjerodostojnost njegovih informacija.

Sljedeći stupanj istraživačkog procesa je interpretacija. Interpretacijom se, kao ključnom istraživačkom operacijom, postiže cilj sustavnog dobivanja obavijesti. U ovoj se fazi istraživanja nastoje sistematizirati pojedine obavijesti dobivene prethodnom fazom u sadržajnije cjeline. Uz to se treba navesti što uvjetuje uzajamnoj povezanosti istraživanih povijesnih činjenica s obzirom na to da se one ne istražuju izolirano. Koliko se neka obavijest želi uključiti u širi istraživački kontekst utoliko se više treba uvidjeti višestruki smisao njezinih izvora (Gross, 2001).

Kao posljednji stupanj istraživačkog procesa navodi se izvještaj u kojemu se oblikuju istraživački rezultati do kojih se došlo istraživačkim postupkom. Izvještaj je potrebno napraviti u jednom od mogućih oblika kao što je npr. iskaz, prikaz, prezentacija. To se argumentira riječima autorice Gross (2001) koja navodi kako se saznanja iz prošlosti moraju preslikati iz nejezične u jezično-pojmovnu razinu. Izvještaj je najbolje objasniti kao most između osobe koja je zaslužna za cjelokupno provedeni istraživački proces i čitatelja.

2.5. Provedba i rezultati istraživanja

Kao znatan dio istraživačkoga postupka naglašava se „umjetnost komuniciranja“ s dobivenim podacima na osnovu dokumentiranih izvora (Lončar, 2010). Provedeno istraživanje kulminirat će sintezom povijesnog razvoja dječjih jaslica u Hrvatskoj. To će doprinijeti istraživanjima povijesti hrvatske pedagogije i institucijskog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja djece.

3. Pregled razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u hrvatskoj

3.1. Nastanak i početak širenja mreža ustanova ranog i predškolskog odgoja

Dugi niz godina, točnije stoljeća, isključivo se u obitelji nastojalo provoditi odgajanje djece u ranom djetinjstvu. To se postupno počelo mijenjati nakon što su obitelj, koja predstavlja temeljnu jedinicu društva, s vremenom zatekle značajne promjene. Kako je obitelj postajala manja i brojila manje članova, zaposlenost oba roditelja izvan kuće značila je promjenu u pogledu na odgoj djece. Uključivanje majke u društveni život zajednice vremenom postaje sve veće i žene sve više napreduju i postaju aktivnije u zajednici. Uloga žena u obiteljskim odnosima također doživljava promjene zahvaljujući njihovom zapošljavanju unutar društva, posebno ako se uzme u obzir činjenica da su dotada žene bile angažirane isključivo oko obavljanja kućanskih obveza. Sukladno promjeni uloga, majke sve manje vremena provode u obitelji te se ne mogu dovoljno brinuti za djecu, zbog čega dolazi do sve veće potrebe za njihovim institucionalnim zbrinjavanjem. Sve se to događalo sredinom 19. stoljeća, odnosno pojavom industrijskog društva, kada u Europi dolazi do snažnog razvoja proizvodnje. Kao rezultat svega navedenog ističe se otvaranje prvih predškolskih ustanova, odnosno kao odgovor na istaknute promjene obitelji uzrokovane pojavom industrijskog društva ističe se potreba za razvijanjem institucijskog predškolskog odgoja (Mendeš, 2020). Njihovo naglo širenje dogodilo se nakon 1945. godine ubrzanim privrednim razvojem zemlje. To se, prije svega, veže uz nastojanje sustava socijalne skrbi da djeci koja su odrastala u otežavajućim uvjetima nadoknade nedostatke sredine iz koje dolaze. Potom je njihova uloga bila vezana za djecu zaposlenih roditelja s ciljem njihova čuvanja dok im roditelji rade (Milanović, Stričević, Maleš i Sekulić-Majurec, 2000).

Kada se govori o otvaranju prvih ustanova za predškolsku djecu na hrvatskom nacionalnom prostoru važno je spomenuti kako je društveni položaj obitelji nakon pojave građanske revolucije doživio pojedine izmjene s obzirom na to da su se poboljšali društveni odnosi. Samim tim su se dogodile promjene i u uvjetima dječjeg podizanja i odgajanja (Marjanović, 1987; prema Mendeš, 2020). Modernizacija, koja je zahvatila hrvatsko društvo druge polovice 19. stoljeća ostavila je traga i na sustav skrbi o djeci, ali i na obrazovanje. Kao i u ostalim europskim zemljama, i kod nas se žene počinju uključivati u svijet rada zahvaljujući industrijskoj revoluciji (Mendeš, 2015b). Život djeteta doživljava dugoročne promjene upravo zahvaljujući procesu industrijalizacije,

urbanizacije kao i sve većem zapošljavanju žena (Špoljar, 1997). Kao što je već spomenuto nerijetko su oba roditelja bila zaposlena izvan kuće što je zahtijevalo da se o njihovoj djeci skrbi dok su oni na poslu, a tu su ulogu preuzele određene ustanove kao što su čuvališta, dječja zabavišta i dr. Za njihovo osnivanje zaslužni su pojedinci ili određeni crkveni redovi, a ne državna vlast (Mendeš, 2020). S obzirom na to da su uspješno smjestili svoje dijete u ustanovu u kojoj je briga o njihovom odgoju i zaštiti bila u dobrim rukama roditelji su trebali biti zadovoljni jer su samim time mogli obavljati svoju funkciju i ulogu u uređenju zemlje (Miljak, 1995). „Vladalo je mišljenje da su obitelji i odgojno-obrazovna ustanova dva odvojena svijeta sa strogo podijeljenim ulogama i odgovornostima (...) u državnim ustanovama odgojitelji nisu smatrali potrebnim konzultirati se s roditeljima, a roditelji niti su se miješali u posao odgojitelja niti su s njima razgovarali o svojim odgojnim postupcima u obitelji.“ (Maleš, 1994:10, prema Miljak, 1995:602). Pokret za emancipaciju žena moguće je povezati s otvaranjem predškolskih ustanova iz razloga što su neke od njih osim svojih odgojnih značajki imale i revolucionarnu ulogu zbog neizostavnog doprinosa ostvarenju ravnopravnosti žena (Marinić, 1952; prema Mendeš, 2020).

Dok se za školski podsustav u Hrvatskoj može reći da ima dugu prošlost, nažalost, za institucijski rani i predškolski odgoj to ne vrijedi (Miljak, 1986b; prema Mendeš, 2020). Gledište koje većina autora zagovara (npr. Lipovac, 1985; Baran, Dobrotić i Matković, 2011) glasi da se u različitim ustanovama socijalne skrbi nalaze korijeni današnjih predškolskih ustanova (Mendeš, 2020). Kao posljedica toga javljaju se problemi kod njihova ustroja kao ustanova odgoja i obrazovanja (Miljak, 1999; prema Mendeš, 2020).

Različiti oblici institucijske skrbi i odgoja djece rane i predškolske dobi ustanove su koje imaju bogatu prošlost, a njihova se pojava veže uz duže vremensko razdoblje. Ove su ustanove pratile cjelokupni razvoj društva i promjene u poimanju ranog i predškolskog odgoja te su se vremenom i one mijenjale u skladu s njim (Mendeš, 2020). Njihova primarna zadaća bila je zaštita i briga za onu djecu koja nisu imala roditelje ili nisu imala potrebnu roditeljsku skrb. Međutim, osim socijalne potrebe u navedenim ustanovama se počela isticati i odgojna potreba (Pregrad, 1977). U nastavku će se kroz par rečenica dati kratki uvid u otvaranje prvih predškolskih ustanova na hrvatskom nacionalnom prostoru.

Otvaranju ovih ustanova, koje se zbilo u drugoj polovici 19. stoljeća, prethodile su različite socijalne ustanove osnivane u 15. stoljeću kao što su: milosrdni zavodi, nahodišta i dr. Spomenute

su se socijalne ustanove otvarale radi čuvanje nezbrinute djece te su imale socijalno-humanitarni karakter kako navode autori Baran, Dobrotić i Matković (2011), a o njima će se kasnije u radu malo više reći. Ono što povezuje ove prve ustanove poput milosrdnih zavoda i sličnih ustanova s današnjim dječjim vrtićima jest motiv izvanobiteljske skrbi (Mendeš, 2020). Kao što je već prethodno navedeno, ustanove za čuvanje djece zaposlenih roditelja otvaraju se sredinom 19. stoljeća povećanjem zaposlenosti oba roditelja izvan kućanstva, a zahvaljujući potrebi za zbrinjavanjem djece u sigurnom okruženju bez loših utjecaja „ulice“. U takve ustanove ubrajaju se pjestovališta za jasličku djecu, hranilišta, domovi i skloništa za predškolsku i školsku djecu kao i čuvališta (Lipovac, 1985). Među prvim predškolskim ustanovama ističu se dječja zabavišta, a djelovala su kao ustanove s dominantno odgojnim značajkama. Nakon otvaranja prvog dječjeg zabavišta u Zagrebu 1869. godine (Perkovic, 1869a; prema Mendeš, 2020) uslijedio je nastavak njihovog otvaranja. U Karlovcu je prije toga, 1842. godine, otvoreno dječje čuvalište. Važno je istaknuti ustanove koje su činile predškolski sustav krajem 19. stoljeća: pjestovališta, čuvališta, zabavišta i kombinirani zavodi (Cvijić, 1895; prema Baran i sur., 2011). U vremenskom periodu između dva svjetska rata dolazi do naglog širenja dječjih skloništa. Poseban su oblik ustanova koje su osnivane s ciljem da zaštite ugroženu djecu. Dok su predškolske ustanove od 1941. do 1945. godine, premda ih je tada postojalo jako malo, djelovale u nadležnosti raznih crkvenih redova (Lipovac, 1985), do 1948. godine njihovu nadležnost preuzima sustav socijalne skrbi, a potom prosvjetni organ, i to vrijedi za sve osim dječjih jaslica. Kao temelj odgojno-obrazovnog sustava ustanove predškolskog odgoja počinju djelovati tek donošenjem Općeg zakona o školstvu 1958. godine kada je ideja o njihovu uključivanju u školski sustav, dakle sustav odgoja i obrazovanja, napokon naišla na plodno tlo u pogledu zakona. Iz toga se može zaključiti kako su ustanove predškolskog odgoja prešle dug razvojni put od prvih socijalnih ustanova do uključivanja predškolske djelatnosti u odgojno-obrazovni sustav. Ovdje je još potrebno naglasiti kako prvotne ustanove za djecu socijalno-zaštitnog karaktera ne mogu nositi naziv ustanove predškolskog odgoja, međutim, bez obzira na to današnje predškolske ustanove vuku svoje korijene upravo iz njih (Pregrad, 1977).

Govoreći o počecima ranog i predškolskog odgoja nemoguće je ne spomenuti Friedricha Fröbela iz razloga što on ima ključni značaj u njegovu institucijskom formiranju. Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva i djelatnosti kod djece i mladih naziv je njegove ustanove za predškolsku djecu koju je osnovao 1837. godine. Tri godine kasnije, tj. 1940. godine mijenja joj naziv u „dječji

vrtić“ (kindergarten) (Mendeš, 2015b). Zahvaljujući njegovom prihvaćanju i pozitivnom percipiranju njegova koncepta dječji vrtići kreću u „osvajanje svijeta“ (Engelbrecht, 1986; prema Mendeš, 2015b). Robert Owen osoba je koju je više nego važno spomenuti kada je riječ o povijesti dječjih jaslica. Naime, on je 1816. godine u Škotskoj, za djecu svojih radnika, utemeljio odgojnu ustanovu za djecu i to za djecu već u dobi od jedne godine života. Naglasak se stavlja na zadatak njegovih ustanova koje je osmislio sam osnivač. Ove ustanove su trebale djeci radnika omogućiti normalne životne uvjete te ih zaštititi od loših utjecaja, trebale su im osigurati ljubav i poštovanje kao i odgojni rad s djecom koji se treba temeljiti na poznavanju njihova kako fizičkog tako i psihičkog razvoja (Petrović-Sočo, 2007). Iz kurikula Owenovih jaslica koji se sastojao, kako navodi autorica Clare-Stewart (1982:38; prema Petrović-Sočo, 2007:9), od „pjevanja, plesa, sviranja frule, zemljopisa i slobodne igre djece na zraku“ vidljivo je kako je njegova ustanova od samih početaka primarno bila odgojno-obrazovna i orijentirana na djetetovu cjelokupnu dobrobit. To je ono što je razlikuje od ustanova koje su kasnije otvarane s obzirom na to da su u prvi plan stavljale dječje zbrinjavanje i čuvanje (Petrović-Sočo, 2007). Nakon otvaranja njegove odgojne ustanove može se nedvojbeno ustvrditi kako započinje era institucijskog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

3.2. Preteče ustanova ranog i predškolskog odgoja

Za preteče, odnosno predvorja ranog i predškolskog odgoja autorica Došen-Dobud (2019) navodi kako karakteriziraju razdoblja u institucijskom predškolskom odgoju koja je nemoguće označiti doslovno kao predškolski odgoj. Takva su razdoblja, koja su bila prisutna i u svijetu i kod nas, dominirala u vremenu kada su sklanjanje i zaštita djece bez roditeljskog doma ili skrbi označavala glavnu brigu raznih institucija. Ljudskoj se bijedi, koja je tada sve više i više bila izražena, njihovim otvaranjem htjelo na svojevrsan način pomoći (Došen-Dobud, 2019). Dječja nahodišta, dječja sirotišta, dječja sabirališta, hranilišta za nejaku djecu, dječja zakloništa i dječji domovi ustanove su socijalnog karaktera za zbrinjavanje i smještaj socijalno ugrožene djece. Upravo te ustanove predstavljaju spomenute preteče današnjih ustanova predškolskog odgoja. Uz nabrojene ustanove najvažnije je spomenuti pjestovališta, preteču dječjih jaslica (Mendeš, 2020), o kojemu će se više govoriti u zasebnom poglavlju.

Prvo dječje nahodište Hospital milosrđa (Hospitale Pietatis), poznato još pod imenom Dubrovačko nahodište, otvoreno je 9. veljače 1432. godine u Dubrovniku (Lipovac, 1985). Ova je

ustanova djelovala kao ustanova za odgoj napuštene djece no s vremenom se počela baviti i odgojem nezakonito rođene djece (Serdar, 2013). Sve to obavljala je u zasebnoj kući u kojoj je i djelovala, dok je njene troškove financirala Dubrovačka Republika (Mendeš, 2020) gdje se ističe da je grad za nju znao trošiti i do 15000 dukata godišnje (Došen-Dobud, 2019). Dojilje su brinule i njegovale o djeci dojenačke dobi. U gradu Dubrovniku se bez obzira na to što je bio dinamičan i napredan, kako navodi autorica Došen-Dobud (2013) našlo i neželjene, izvanbračne djece. Nahodište se nalazilo u kući nasuprot franjevačkog samostana, a na svom ulazu imao je uklesan sljedeći natpis iz 39. psalma Davidova: „COCHALVITA. COR. MEU. ITRA. ME. ET DITATIOE. MEA. EXARDESCET. IGNI“ što u prijevodu znači „U meni je srce gorjelo, na samu pomisao buknuo bi oganj.“ (Serdar, 2017:5). Pored ulaznih vrata navedenog nahodišta nalazio se prozor, a na njemu kolo na kojemu su roditelji anonimno ostavljali svoju djecu (Mendeš, 2020). Bilo je potrebno okrenuti taj prozor s ruotom, odnosno pokretnom pločom i dijete bi se našlo unutra (Serdar, 2017). Djeca su bila specifična po svojoj odjeći koju je sačinjavalo bijelo odijelo na čijim se prsima nalazila prišivena mala golubica koja je imala simboliku milosrđa (Adamović, 1885; prema Serdar, 2017). Nakon što bi se djeca krstila, što je bilo obvezno, ona bi se predala dojilji te bi se nakon tri godine ponovno vratila u nahodište gdje su najčešće znala ostajati do svoje šeste godine, a zatim bi bila davana na skrb obiteljima. Mještani Konavala i okolice Sotona posebno su se isticali u posvajanju djece. Nahodište je davalo miraz onim djevojkama koje su u njemu ostajale sve do svoje udaje. Ukoliko bi majka došla po svoje dijete, iako je to bilo rijetko, utoliko je morala dokazati svoje majčinstvo određenim prepoznatljivim znakom. Kao primjer se navodi polovica novčića koju je majka predala zajedno s djetetom dok bi drugu polovicu čuvala kod sebe sve do dana kada je dijete mogla uzeti k sebi (Serdar, 2017). U nahodištu Dom milosrđa znalo se zateći i do 180 djece čiji je odgoj u toj ustanovi bio orijentiran na učenje, molitvu i vjersku pouku. Djecu se također odgajalo da poštuju starije, ponajprije gospodara i njihove imovine. Sve to imalo je prednost naspram svega što se moglo podrazumijevati pod radnim odgojem. Sukladno tome navodi se kako su takve ustanove svoje štíćenike uključivale u rad na imanjinama i to kao poslužitelji ili kao služavke. U Zadru su u 15. stoljeću te u Šibeniku u 17. stoljeću osnovane slične ustanove. Pretpostavlja se da su u tim ustanovama starija djeca bila ta koja su se brinula o njezi i čistoći najmlađih (Došen-Dobud, 2013). Osim u navedenih gradovima, kako navodi autor Mendeš (2020), slične ustanove počinje se otvarati u kasnijim stoljećima i u ostalim mjestima kao što su Split i Hvar.

Dječje sirotište, dječje zaklonište i Milosrdno prihvatilište ustanove su za zbrinjavanje i smještaj socijalno ugrožene djece bez roditelja. Pod tim se također misli na onu djecu koja su napuštena ili ostavljena od strane svojih roditelja. Primarna zadaća Dječjih sirotišta bila je sveobuhvatna skrb svojih korisnika te njihovo religiozno-moralno odgajanje.¹ Mustać (1984; prema Mendeš 2020) navodi kako je u Dubrovniku 1894. godine otvoreno Zaklonište za dječake. Kao primjer potonje navedene ustanove navodi se ustanova Asilo di Carita per L'infanzia otvorena 1841. godine u Rijeci (Čop, 1997; prema Mendeš, 2020). Milosrdna prihvatilišta okupljala su mušku i žensku socijalno ugroženu djecu.

Za razliku od prethodno navedenih ustanova koje su bile isključivo socijalnog karaktera, dječja skloništa su ustanove socijalno-odgojnog karaktera, a namijenjena su dječjem zbrinjavanju. Njihova početna namjena bila je zbrinjavanje napuštene djece (Mendeš, 2020). Nadovezujući se na to važno je spomenuti kako su se dječja skloništa brinula za djecu koja su većinu svoga vremena provodila na ulici s obzirom na to da se o njima roditelji nisu mogli brinuti iz različitih razloga. Takve ustanove su ih sklanjale s ulice, a samim time i od loših uličnih utjecaja. Stoga je u skloništima broj djece znao iznositi i do 400. Što se tiče njihove pedagoške skrbi ističe se kako je bila oskudna, odnosno kako je ona obuhvaćala dječji nadzor kako ne bi došlo do njihove međusobne tuče i kako se ne bi prljali (Došen-Dobud, 2013). Područje Istre obuhvaćalo je prva dječja skloništa od kojih se ističe Dječji azil u Rovinju iz 1854. godine (Došen-Dobud, 2013). Osim u Rovinju, slične su se institucije otvarale i u Vodnjanu (1840.), Varaždinu (1874.) te Sušaku (1910.) pod nazivom asilo (Serdar, 2017). U njihovu djelovanju pedagoška vrijednost ranog odgoja nije dolazila do izražaja iz razloga što ju je zasjenio duh milosrdnog zavoda, čuvališta, skloništa za siromašnu djecu (Petrović-Sočo, 2007). Vrijedno spomena je i Sklonište u Zagrebu otvoreno 24. ožujka 1909. godine zaslugom Sekcije za našu djecu. Kao njegova osnovna svrha ističe se zaštita ugrožene djece te omogućavanje zbrinjavanja djece radnika. Postupno se počela isticati njegova odgojna uloga uvođenjem didaktičkih igara, dječjeg crtanja, modeliranja itd. Nedugo nakon otvorenja skloništa u njegovim je prostorijama otvorena i 4. listopada 1909. godine Kolijevka Franje Josipa 1. (Serdar, 2017). Ubrzo dolazi do potrebe za otvaranjem više ovakvih mjesta budući da je u njima bilo smješteno na stotinu djece u razdoblju od tri godine od samog početka njihovog djelovanja (Petrović-Sočo, 2007). Za kolijevke se navodi da su to zavodi koji su preko dana primali,

¹ (Kr. hrvat.-slav.-dalmat. Zemaljska vlada, Odjel za bogoštovje i nastavu (1884-5). Izvješće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1884-5, 315; prema Mendeš, 2020).

čuvali i njegovi dojenčad te sitnu djecu. Kada bi ujutro krenule na posao majke bi svoju djecu ostavile u navedenom zavodu te bi ih večeri, nakon posla, vodile kući. U njima su djeca imala svu potrebnu njegu, hranu kao i liječničku pomoć. Sve djevojke koje su htjele izučiti njegovanje i postupanje s djecom mogle su biti primljene u kolijevke.² Tvornica duhana u Rovinju zaslužna je za otvaranje još jedne Dječje kolijevke na našim prostorima. Otvorila ju je 1927. godine i to za boravak sedamdesetero djece svojih radnika u dobi do tri godine života (Petrović-Sočo, 2007). Također se navodi da je u ono vrijeme bio otvoren popriličan broj kako kolijevki za dojenčad tako i dječjih jaslica za socijalno ugroženu djecu do treće godine života. Imale su zaštitnu i zdravstvenu funkciju koja je vidljiva iz njihove brige za dječje zdravlje i njihovu ishranu (Franković, (ur.), 1958).

Pretečom današnjih predškolskih ustanova smatra se i hranilište za djecu, tj. ustanova koja je svakodnevnom prehranom pomagala djeci čije su obitelji bile siromašne osnovana u Zagrebu 1884. godine. U svom poludnevnom djelovanju isticala je da se djeci uz prehranu omoguće prvi temelji u njihovomu moralnom obogaćivanju.³ Osim navedenih ustanova, dječji dom također ima veliku važnost za današnje predškolske ustanove. Za njega je karakteristično to što je omogućavao smještaj, skrb i odgoj djeci bez roditelja, odnosno onoj djeci koja nisu imala adekvatnu roditeljsku skrb. Današnji domovi za nezbrinutu djecu djeluju u nadležnosti države, vjerskih zajednica te nadležnosti nevladinih organizacija. 31. svibnja 1912. godine otvara se u Zagrebu Dječji dom također zahvaljujući Udruzi učiteljica – sekcije za našu djecu⁴ nakon čega se kasnije, kako navodi autorica Serdar (2017), otvaraju i u drugim mjestima Hrvatske kao što su: Jastrebarsko, Osijek, Crikvenica, Kaštel Lukšić i Trogir. Socijalno-humanitarne ustanove, točnije Kolijevka, Sklonište (Azil) i Dom za bijednu djecu svoje su mjesto imale u tom Dječjem domu (Dumbović, 1979; prema Mendeš, 2020) čiji je kapacitet zgrade bio toliki da je mogao primiti 210 djece (Cuvaj, 1913; prema Serdar, 2013). Upravo je smještanje svih zavoda koje su osnovale u Zagrebu bila nakana Udruge učiteljica (Serdar, 2017).

3.2.1. Prvo pjestovalište na našim prostorima

² (*Domaće ognjište*, 1908; prema Serdar, 2015).

³ (*Novine Horvatsko-Slavonsko-Dalmatinske*, 23. ožujka 1884, br. 24; prema Mendeš, 2020).

⁴ (*Domaće ognjište*, 3/1912, str. 93, rubrika Društvene vijesti; prema Mendeš, 2020).

U Zagrebu je 1. listopada 1855. godine otvoreno prvo pjestovalište u Hrvatskoj. Osnovano je od strane zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika i dobrotvornog zagrebačkog Gospojinskog društva u prostorijama Samostana sestara milosrdnica. Zahvaljujući Gospojinskom društvu koje ga je uzdržavalo (Serdar, 2017) djelovalo je do 1945. godine (Mendeš, 2020). S obzirom na to da se smatra pretečom dječjih jaslica u Hrvatskoj (Petrovič-Sočo, 2007) može se reći kako ima poseban značaj kada je riječ o povijesnom razvoju ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje djece. Gajiti, njegovati, čuvati te hraniti riječi su kojima se značenje glagola pjestovati najbolje označava. Pjestovališta predstavljaju ustanove za skrb, njegu i zaštitu djece do treće godine (Mendeš, 2020) i namijenjena su cjelodnevnom boravku siromašne djece navedene dobi (Serdar, 2015) te se ističu po svom socijalnom značaju (Došen-Dobud, 2013). Detaljniji uvid o njima dobiva se od autorice Cvijić (1895; prema Mendeš, 2020) koja navodi da su to zavodi u kojima se primaju djeca s navršениh četrnaest dana života pa sve do navršene treće godine. Osim toga, ističe kako je njihova namjena „da doskoče nevolji sitne dječice siromašnih slojeva.“ (Cvijić, 1895:13; prema Došen-Dobud, 2013:43). Antonija Cvijić se posebno zalagala za otvaranje takvih ustanova u Hrvatskoj, a za njihove ideje poslužio joj je Firmin Marbeau otvorivši u Francuskoj, točnije u Parizu tzv. Crech jaslice.

Djeca su se u pjestovalištu primala svakim danom osim nedjeljom i zapovjednim blagdanima. Ističe kako su majke svoju djecu rano jutri vodile u pjestovalište ostavljajući ih dadiljama koje su se za njih brinule. Samim time majke su mogle tijekom cijeloga dana obavljati svoje poslove bez brige o svojoj djeci (Cvijić, 1895; prema Mendeš, 2020). U sobi tzv. „povitih“, odnosno one djece koja se povijaju u pelene, prostorija je u pjestovalištu u kojoj su prvo boravila djeca. Spomenute pelene su bile platnene te su se neprestano prale kako bi se opet mogle koristiti. Djeca koja su puzala odlazila su iz prostorije „povitih“ u drugu prostoriju koja je bila namijenjena samo onima koji pužu. Nakon što bi prohodali opet bi mijenjali prostoriju svog boravka i odlazili u drugu gdje su mogli dobiti neku igračku ili su pod nadzorom čuvarice mogli ići na igralište (Došen-Dobud, 2013). Osim što se u pjestovalištu provodilo zbrinjavanje djece u njemu se također izvodio i odgojni rad. Kako navodi autorica Cvijić (1895:14; prema Došen-Dobud, 2013:44) djeca se tu uzgajaju „tjelesno... kupaju se i peru, daju im dobi primjerenu hranu, za koju majka svako jutro plaća 3-5 novč.; osim toga priučavaju se tu djeca na red i čistoću“. Također navodi da „čuvarice, koje paze na tu djecu, daju im igračaka te nadziru njihovu igru u sobi i na igralištu.“ (Cvijić, 1895: 15, prema Mendeš, 2020: 200). Na osnovu navedenoga ista autorica (1895; prema Mendeš, 2020)

zaključuje kako institucija, ukoliko je strukturirana kao što je prethodno izneseno, predstavlja izuzetnu dragocjenost kako za zanemarenu i ostavljenu djecu tako i za obitelji koje rade. Sukladno tome isticala je sve veću potrebu za njihovim otvaranjem s obzirom na to da je siromašne slojeve materijalna nevolja sve više pritiskala te mužev doprinos od posla nije bio dovoljan kako bi prehranio cijelu obitelj. Iz toga se razloga žena morala aktivirati i pomoći mu, ali je pri tome morala „da ostavi doma sitnu dječicu i prepusti nesmiljenom udesu ako nema mjesta u pjestovalištu.“ (Cvijić, 1895:13-14; prema Došen-Dobud, 2013:44).

S druge strane se ističe kako su prostorije pjestovališta, u kojemu je znalo boraviti i do stotinu djece, bile tmurne, tijesne, neugledne, gnjilog drvenog poda, vlažne kao i smrdljive zbog loše kanalizacije te da su se na temelju toga iz zdravstvenih i pedagoških razloga trebale zatvoriti. Upravo je to izazvalo polemiku u smislu je li za djecu gore da budu lišena njegova pohađanja u kojemu su se sklanjala i prehranjivala kroz dan ili je gore da ih se nastavi primati u takve prostorije (xxx, 1930, prema Serdar, 2017). Opisani izgled prostorija bio je razlog da se pjestovalište nakon 75 godina postojanja obnovi i posveti. Njegova glavna uloga i dalje je bila socijalna. Od 103 djece koja su boravila u pjestovalištu 1930./1931. godine njih 45 ima oba roditelja dok ih 49 ima samo majku. Očevi im najčešće rade kao stražari, podvornici, kondukteri, obrtni pomoćnici itd., a majke su uglavnom kuharice, švelje, dvorkinje, pralje i sl. Sve su to poslovi od kojih roditelji ne zarađuju dovoljno te su prisiljeni koristiti pomoć pjestovališta (xxx, 1930; prema Serdar, 2017). Godine 1930. dovršena je trokatnica u Martićevoj ulici u Zagrebu. To je zapravo stambena kuća koja je omogućavala osiguranje te povećanje društvenih dohodaka. Na svojim ulaznim vratila imala je uklesan natpis kojim se naglašava kako su dobri ljudi grada Zagreba pomogli Gospojinskom društvu prilikom njezine gradnje koji će uzdržavati svoje pjestovalište zahvaljujući njezinim prihodima (Serdar, 2017).

Ustanove je kasnije bilo moguće susresti pod raznim nazivnima kao što su: dadilišta, kolijevke, zipke i jaslice. Tek se 1883. godine po prvi put, kao istoznačnica za pjestovalište, javlja izraz jaslice. U pojašnjenju kojim se to obrazlaže došlo se do činjenice da one svojim djelovanjem imaju karakter kao zdravstvene ustanove. Nepuno stoljeće su djelovale u okviru sustava zdravstvene zaštite (Mendeš, 2020).

4. Razdoblja u razvoju dječjih jaslica u Hrvatskoj

Tri su povijesna razdoblja u razvoju dječjih jaslica u Hrvatskoj čija će se specifična obilježja detaljnije opisati u nastavku rada. Kroz njih će se dobiti uvid u povijesni pristup razvoju dječjih jaslica kao ustanova namijenjenih djeci do treće godine života u kojima se provodi njihovo čuvanje, njega i odgoj (Mijatović, 2000; prema Petrović-Sočo, 2007). Spomenuta se periodizacija razvoja dječjih jaslica u Hrvatskoj navodi prema autorici Petrović-Sočo (2007). Ukratko rečeno, prikazat će se prijedni put dječjih jaslica od prvih pjestovališta preko zdravstvenih ustanova pa sve do njihova uključivanja u odgojni-obrazovni sustav. Upravo ovo potonje je veliki i značajni pomak koji je obuhvaćao i lutanja i skretanja tijekom svog oblikovanja. Kao najčešća skretanja navodi se konstantno promatranje dječjih jaslica kao isključivo socijalne ustanove, zahvaljujući kojoj roditelji mogu bezbrižno odlaziti i raditi van svojih domova (Petrović-Sočo, 2007).

4.1. „Medicinsko doba“ dječjih jaslica

Kako bi se ovo razdoblje dječjih jaslica, koje predstavlja vremenski period od pojave prvih dječjih ustanova pa sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća, što preciznije i kvalitetnije prikazalo važno je krenuti od pojave prvih predškolskih ustanova u Hrvatskoj. Bila je to ustanova pod nazivom Zavod za nahočad osnovana 1432. godine u Dubrovniku. Slične su se ustanove otvorile u Zadru 1452. i Šibeniku 1612. godine, međutim titulu preteče današnjih dječjih jaslica nosi prvo pjestovalište osnovano 1. listopada 1855. godine u Zagrebu. Prije prve svjetovne kolijevke na našim prostorima, koja je otvorena 1909. godine također u Zagrebu, otvarane su u području Istre slične dječje ustanove pod nazivom „asilo“ kako navodi autor Serdar (1999; prema Petrović-Sočo, 2007). S obzirom na to da su kolijevke za dojenčad i dječje jaslice, koje su tada otvarane, bile namijenjene socijalno ugroženoj djeci do treće godine života do izražaja je dolazila njihova zaštitna i zdravstvena funkcija (Franković, (ur.), 1958). Samo su se jedne dječje jaslice održale u Hrvatskoj netom prije početka drugog svjetskog rata. Za vrijeme trajanja rata djeca rane dobi, siročad kao i predškolska djeca pronašla su smještaj u dječjim domovima u ranim dijelovima Hrvatske kao što su: Frkašić kod Korenice, Selište kod gline, Hvar, Zadar, Split itd. U dječjim se jaslicama, po završetku rata, ali i tokom njegova trajanja na prostorima koji su oslobođeni, u razdoblju ranog djetinjstva provodila njega i zaštita djece te njihov odgoj i obrazovanje. Također su se tada za petnaestero djece u dobi do tri godine u Moslavini organizirale dječje jaslice (Lipovac, 1985). Kako navodi autorica Došen-Dobud (1996:5; prema Petrović-Sočo, 2007:10) od 1945. godine se u našoj teoriji i praksi počinje koristiti „jedinstveni naziv „dječje jaslice“ za boravak

djece do tri godine života (...)“ koji zamjenjuje dotad korištene nazive: “pjestovalište, hranilište, dadalište, kolijevka (...)“. U pjestovalištima se sve do kraja 1940. godine ostvarivala njega i zaštita najmlađe djece, već u dobi od četrnaest dana, a to je ujedno bila i njihova osnovna svrha. Tome u prilog govori činjenica da glagol pjestovati od kojega se tvori imenica pjestovalište znači gajiti, njegovati, čuvati i hraniti (Lipovac, 1985).

Uredbom o dječjim jaslicama⁵, posebnim zakonskim aktom donesenim u Narodnoj Republici Hrvatskoj 10. prosinca 1947. godine, dječje jaslice postaju socijalno-zdravstvene ustanove za smještaj djece u dobi do tri godine, za njihovu njegu i društveni odgoj (Lipovac, 1985). Daljnjim pregledom povijesnog razvoja ustanova za rani odgoj i obrazovanje dolazi se do pedesetih godina prošlog stoljeća koje su se pokazale značajnima zato što se na našim prostorima otvaraju stalne i sezonske jaslice. Na kojem će se području otvoriti uvelike je ovisilo o uključivanju majka-radnica u privredne ili poljoprivredne poslove. Sve je to utjecalo na povećani broj tih ustanova u Hrvatskoj koji je do 1952. godine iznosio 23. Međutim, ubrzo dolazi do pada ovog broja s 23 na samo 8 ustanova zahvaljujući činjenici da su 1965. godine dječje jaslice prešle na samostalno financiranje. Ubrzana industrijalizacija zemlje i sve češće zapošljavanje majki dovelo je do promjene te razdoblja blagog porasta ovih ustanova, te postupno, zahvaljujući sve većoj potrebi za institucijama ranog odgoja i obrazovanja, do njihove ubrzane ekspanzije i rasta (Lipovac, 1985). Obiteljska transformacija iz višegeneracijskih u dvogeneracijske obitelji dovela je do toga da se odgoj djece sve više provodi u partnerstvu s ustanovama koje su specijalizirane za odgoj, obrazovanje i njegu djece rane dobi. S povećanim širenjem navedenih ustanova paralelno dolazi do njihovih kvalitetnih promjena koje se događaju unutar njih samih (Petrović-Sočo, 2007). Uvid u te promjene bit će vidljiv kroz daljnji tekst u nastavku rada.

Prvo razdoblje dječjih jaslica, poznatije pod nazivom „medicinsko“ doba, na našim prostorima karakterizira njihova osnovna zadaća, a to je prije svega briga i zaštita djece. Pod tim se uglavnom podrazumijevalo njihovo čuvanje, hranjenje i njega, zatim spavanje djece te zaštita njihova zdravlja. S druge strane, odgojno-obrazovnom aspektu institucije i njegovu utjecaju na dijete uopće se nije pridavala pozornost, ukratko rečeno ovaj aspekt se zanemarivao. Za brigu i zaštitu djece zaslužne su bile dadilje i medicinske sestre pedijatrijskog ili pak nekog srodnog smjera koje su u to vrijeme radile u dječjim jaslicama (Petrović-Sočo, 2007). Okruženje u kojemu su

⁵ Vlada NR Hrvatske – Ministarstvo narodnog zdravlja: Uredba o dječjim jaslicama, Narodne novine, 109/1974, čl. 1.

boravila sva djeca u dobi do kraja druge godine života je bilo vrlo restriktivno. Njihov boravak u dječjim jaslama je trajao cijeli dan s tim da su neka djeca znala boraviti i do 10 sati u njima. Krevetići u kojima su se nalazila djeca cijelo vrijeme dok su boravila u dječjim jaslama, odnosno „bijelim bolničkim rešetkastim „kinderbetima“, kako navodi autorica Petrović-Sočo (2007:12), nisu djeci pružala apsolutno nikakvu mogućnost kretanja, upoznavanja i iskorištavanja fizičke okoline. Nju su mogla „doživjeti“ jedino svojim auditivnim i vizualnim osjetilima, međutim doživljaj bi skoro pa uvijek bio isti s obzirom na to da nisu mijenjala svoju poziciju s jedno te istog mjesta u prostoru. Također, djeci su u krevetićima ponuđene dvije do tri igračke koje nisu bile poticajne te razvojno primjerene njihovom uzrastu. Bile su to gumene ili krpene igračke na koje su djeca jednostavno bila osuđena. Na sve navedeno nadovezuje se činjenica da su djeca zbog fizičke odvojenosti bila zaključana za međusobno druženje i učenje sa svojim vršnjacima. Osim toga, najveći dio interakcije koju su imala s odraslom osobom ostvarivala su kroz rutinsko provođenje dnevnih aktivnosti kao što su: hranjenje, previjanje, dječje uspavlivanje i po potrebi tješnje (Petrović-Sočo, 2007).

Djeca s navršene dvije godine života te djeca u dobi do treće godine života boravila su u maloj grupnoj sobi. Ta soba je bila pedagoški neadekvatna i neorganizirana, a u njoj su se nalazile plišane i gumene igračke, neprikladne dječjim mogućnostima. Stolovi sa stolicama i veliki zatvoreni ormari namještaj su koji je ispunjavao popriličan dio prostora u kojemu je boravio veliki broj djece. Ovakvi neprimjereni i zatvoreni uvjeti su doveli do sve većeg broj agresivnog i/ili pasivnog ponašanja. Kako je se posebna pažnja pridala zaštiti dječjeg zdravlja pa se stalno provodila dezinfekcija i sterilizacija, ni roditeljima se nije dopuštao ulazak u grupne sobe. Život u ovakvim dječjim jaslama i okolnosti, u kojima djeca nisu imala priliku za međusobnu interakciju, gdje su dječje jaslance više nalikovale bolnici, a ne humanoj, toploj i vedroj dječjoj kući, dječji život je bio „sterilan“ (Petrović-Sočo, 2007).

Zahvaljujući novim istraživanjima, sedamdesetih godina prošlog stoljeća, o djeci rane dobi te njihovim razvojnim i odgojnim mogućnostima uočavaju se nedostaci opisanog, prvog razdoblja dječjih jaslaca, „medicinskog“ doba. Na temelju toga autor Lipovac (1985) iznosi svoj kritički stav o organiziranosti odgoja djece rane dobe navodeći kako ono sedamdesetih godina predstavlja dio sustava odgoja i obrazovanja kojemu se pridaje najmanje značaja i pozornosti što ga čini najnerazvijenijim i najzapuštenijim dijelom tog sustava. U skladu s tim isti autor (1985) tvrdi da se

sedamdesetih godina javlja zahtjev za uključivanjem jasličke djelatnosti, koja se ubraja u zdravstvenu i socijalnu zaštitu, u odgojni sistem. Dok je 1970. godine broj dječjih jaslica u SR Hrvatskoj iznosio 20 tijekom idućih šest godina taj se broj učetverostručio te su tada dječje jaslice obuhvaćale veći broj dječje populacije u dobi do tri godine, čak 2,2% u odnosu na šest godina ranije gdje je ta brojka iznosila 0,8% (Petrović-Sočo, 2007). Godine 1974. Zakonom o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta, usporedno s navedenim promjenama, događale su se i promjene u društvenome organiziranju i plaćanju ustanova za rani odgoj i obrazovanje. Zajedničkim ujedinjavanjem korisnika i davalaca usluga, odnosno udruženog reda i izvanobiteljskih društveno koncipiranih oblika programa za predškolsku djecu, glede društvene brige o djeci predškolske dobi, dolazi i do osnivanja samoupravnih interesnih zajednica. Lipovac (1985:214) navodi kako se to prije svega odnosi na reguliranje samoupravno-materijalnih pitanja jasličke djelatnosti, a pod tim misli na „samoupravne interesne zajednice, osnivanje samostalnih i jedinstvenih SIZ-ova, osiguravanje sredstava za neposrednu brigu o djeci, korištenje tih sredstava i drugo.“ Kao primjer moguće je navesti donošenje Programa razvitka društvene brige o djeci za petogodišnje razdoblje, u trajanju od 1970. do 1975. godine, kojim se nastojao obuhvatiti što veći broj djece u dječjim jaslicama. Željeli su dotadašnju brojku, koja je uključivala 3,2% djece, povećati na 13%. Tim istim programom, koji je donesen u Zagrebu, također se željelo raditi na osiguranju, tj. gradnji više novih namjenskih objekata u kojima će dnevno boraviti djeca u dobi do tri godine (Lipovac, 1985). Unatoč svim smještajnim kapacitetima koji su bili na raspolaganju njihov broj i dalje nije bio dovoljno velik u pojedinim dijelovima grada budući da su se potrebe roditelja za zaposlenjem povećale. Tako je broj dječjih jaslica u Hrvatskoj krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća iznosio 120, a u njima se od sve djece u dobi od jedne do tri godine nalazilo svega 6,3% djece (Petrović-Sočo, 2007).

Opisane promjene koje su se dogodile pozitivno su utjecale na češće i intenzivnije obraćanje pozornosti društva na brigu o djeci rane dobi što je rezultiralo da se uz zaštitu i njegu počela voditi briga i o odgoju u ovom vremenskom razdoblju. Dakle, veća briga o ranom odgoju djece u dječjim jaslicama počela se voditi sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća kako ističe autor Lipovac (1985). Također, isti autor navodi kako su se tada u dječjim jaslicama osim zdravstvenih djelatnika počeli uvoditi i odgajatelji (Lipovac, 1985). Sukladno tome javila se težnja prema planiranju i donošenju novog programa za rad s djecom u dječjim jaslicama koji bi osim njege istaknuo odgoj i obrazovanje gdje bi njega i odgoj predstavljali jedinstvo djeteta od njegova rođenja pa nadalje.

Upravo su Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama⁶, donesene 1977. godine zahvaljujući grupi stručnjaka iz kompetentnih ustanova za rano djetinjstvo kao i utjecajnih praktičara u području njege i odgoja, produkt takve težnje i potrebe. One imaju veliki doprinos u razvijanju institucijskog odgoja i razvoja djece rane dobi od medicinskog smjera prema pedagoškom smjeru (Petrović-Sočo, 2007). Zbog svog orijentacijskog karaktera Programske osnove usmjerene su na naglašavanje važnosti „polaženja od individualnog djeteta, njegovih potreba i ritma življenja u organizaciji i kreiranju odgojno-obrazovnog procesa.“ (Petrović-Sočo, 2007:15). U njima se naglasak stavlja i na stalnu prožetost njege i odgoja, na prisutnost kvalitetne komunikacije između odgajatelja i djeteta kao i odgajatelja s malom skupinom djece. Za djetetov psihički, govorni i socio-emocionalni razvoj ističe se velika važnost u postizanju pozitivnog emocionalnog ozračja. Osim adekvatne njege i zaštite djetetova zdravlja pozornost se pridavala i određenim vrijednostima, kao što su: djetetove samoinicirane aktivnosti, prirodna radoznalost, igra za učenje i druženje s drugom djecom. S druge strane, u Programskim osnovama upozorava se na štetne posljedice za dijete koje može ostaviti inzistiranje i nametanje sudjelovanja u zajedničkim aktivnostima s cijelom odgojnom skupinom koju vodi sam odgajatelj izravno. Među brojnim suradnjama koje dječje jaslice trebaju ostvari te se ujedno smatra i jednom od bitnijih zadaća, prema Programskim osnovama, jest suradnja s roditeljima te dječjim vrtićima koje će djeca kasnije pohađati (Petrović-Sočo, 2007).

Korisnost Programskih osnova i važnost koje su one predstavljale svim stručnim djelatnicima u neposrednom radu s djecom u dječjim jaslicama očituje se u činjenici da su one uvažile individualne razlike među djecom te su težile razvoju cjelokupne djetetove ličnosti, tj. cjelokupnom razvoju svakog djeteta. Takav zadatak zahtijevao je i modifikacije u izobrazbi stručnoga kadra. Kako bi stručni djelatnici usvojili kako medicinsko tako i pedagoško obrazovanje dolazi do zahtjeva za srednjom izobrazbom. Međutim, sam zahtjev nije konkretiziran i Programske osnove su se počele provoditi i uključivati u odgojne skupine postepeno uz pomoć posebnih seminara. Seminari su se počeli održavati od 1978. godine za dječje njegovateljice, medicinske sestre i odgajatelje (Petrović-Sočo, 2007). Iako su prije svega bile namijenjene dječjim jaslicama Programske osnove su

⁶ Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1978). Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama, u: Šnajder, Z., ur., 1978.

doprinijele i drugim društvenim ustanovama koje se organizirano brinu za djecu baš kao i poboljšavanju obiteljskog odgoja poduzimanjem određenih, potrebnih mjera (Lipovac, 1985).

Za najvažniju ulogu u procesu unaprjeđenja života, odgoja i obrazovanja djece u Hrvatskim ustanovama ranog odgoja i obrazovanja zasigurno je zaslužan novi Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju donesen 1980. godine.⁷ Ovaj se Zakon temelji na integriranju dječjih jaslica s dječjim vrtićem u cjelovitu odgojno-obrazovnu ustanovu. Na taj se način na dječje jaslice više ne gleda kao socijalno-zaštitne ustanove iz čijeg se djelokruga isključuju, već one od tada pa sve do danas čine sastavni dio dječjeg vrtića, odnosno sustava odgoja i obrazovanja (Petrović-Sočo, 2007). U svojim člancima, od 81. do 88., Zakon o odgoju i obrazovanju navodi da društveno organizirani predškolski odgoj obuhvaća odgoj djece u dobi od navršene prve godine života pa sve do polaska u osnovnu školu. Važno je istaknuti kako se u člancima spomenutog Zakona navodi opći cilj te zadaci odgoja prilagođeni dječjim potrebama predškolske dobi i njihovim mogućnostima. Ovim Zakonom se također propisuje i tko sve može biti izabran za odgajatelja te izvršavati poslove vezane za njegu, odgoj i zaštitu djece predškolske dobi u organizaciji udruženog rada.⁸

Temeljem iznesenog može se uočiti da su dječje jaslice krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća postale integralnim dijelom dječjih vrtića. Zajedno s dječjim vrtićem, kako navodi autorica Petrović-Sočo (2007:17), predstavljaju „jedinstvenu ustanovu za njegu, odgoj, obrazovanje i zaštitu djece u dobi od navršene prve godine života do polaska u osnovnu školu.“ Zapošljavanje odgajatelja imalo je veliku ulogu u doprinosu postepenog mijenjanja prvobitne uloge dječjih jaslica, one medicinske i socijalne u pedagošku ulogu u kojoj se znatna važnost pridaje odgoju djece rane dobi.

Važno je istaknuti kako su za potrebe ovoga razdoblja prikazane samo opće zadaće i načela koje su u Programskim osnovama razrađene dok će se ostalim informacijama vezanim za njih kao i o informacijama vezanim za Zakon o odgoju i osnovom obrazovanju posvetiti više pažnje posvetiti u nastavku rada.

4.2. „Poučavateljsko doba“ dječjih jaslica

⁷ Sabor SR Hrvatske: Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju, Narodne novine, 4/1980.

⁸ Isto.

„Poučavateljsko doba“ dječjih jaslica razdoblje je koje obuhvaća period od osamdesetih do devedesetih godina prošloga stoljeća. Započinje integriranjem dječjih jaslica s dječjim vrtićem čime one postaju odgojno-obrazovne ustanove i predstavljaju početnu stepenicu odgojno-obrazovnoga sustava. Vremenom sve veći broj profesionalnih odgajatelja pronalazi svoje mjesto u dječjim jaslicama te unutar ustanove započinju s realiziranjem zadaće cjelokupnog razvoj djeteta uz pomoć različitih aktivnosti kao što su npr.: planiranje i organiziranje odgojno-obrazovnih aktivnosti kojima će se poticati dječji razvoj i odgoj, pronalaženje i kreiranje didaktičkih sredstava, zatim ukrašavanje kutića za roditelje, prezentiranje dječjih radova i sl. Sve to vodi ka pomaku težnje dječjih jaslica od brige samo za djetetovo zdravlje i njegu prema brizi za njegov cjelokupni razvoj i odgoj (Petrović-Sočo, 2007).

Uz prethodno spomenute Programske osnove njege i odgoja djece rane dobi iz 1977. godine i Zakona o odgoju i osnovnom obrazovanju iz 1980. godine, donesenih u razdoblju ranije, ono što je u ovom razdoblju doprinijelo pretvaranju dječjih jaslica iz socijalno-zdravstvenih ustanova u pedagoške ustanove jest izdavanje i uporaba našeg prvoga pedagoški orijentiranog priručnika za rad s djecom u dječjim jaslicama. Njegov naslov glasi *Odgoj i njega djece u drugoj i trećoj godini života*. Izdale su ga Školske novine u Zagrebu 1986. godine. Budući da je tri godine ranije u Beogradu izašao priručnik slične koncepcije može se reći da je on imao utjecaja na nastanak našeg priručnika. Ono što je posebno važno istaknuti je to da je ovaj priručnik napisan, po prvi put, od strane domaćih pedagoških, metodičkih i psiholoških stručnjaka predvođenih autoricom i urednicom Miljak. Bitne promjene i značajke „poučavateljskog doba“ u odnosu na „medicinsko doba“ vidljive su i kod samog priručnika s obzirom na to da više nije namijenjen sestrama ili sestrama-odgajateljicama već prvenstveno odgajateljima. Također se može primijetiti da se u naslovu prednost daje odgoju naspram njege dok se cjelokupni sadržaj, uz pomoć različitih odgojno-obrazovnih aktivnosti i igara, temelji na poticanju razvoja svih aspekata dječjeg razvoja i odgoja. Ovaj priručnik aktualan je i danas zahvaljujući činjenici da se temelji na zadovoljavanju individualnih i razvojnih potreba djeteta od kojih i polazi pri organizaciji procesa njege i odgoja te prilikom djetetove prilagodbe na novu i nepoznatu sredinu. Politička zadaća se također jasno definira u priručniku pomoću odgojno-obrazovnih postupaka. Sterilnu higijenu zamjenjuje životna praktičnost i obraćanje pozornosti na vrijednost sredine u kojoj dijete boravi gdje ona treba biti razvojno poticajna za svako dijete. U ovom razdoblju do izražaja dolazi i potreba za individualiziranjem njege, hranjenja i uspavlivanja djeteta. Uz ostale elemente korištenje

priručnika tijekom rada u ustanovama za rani odgoj i obrazovanje zauzima veliku važnost u procesu njihova osuvremenjivanja te pružanja mogućnosti kvalitetnog života djece u njima. Kao nedostatak priručnika navodi se da je to manjak pažnje posvećen ostvarivanju poticajnog dječjeg okruženja (Petrović-Sočo, 2007).

U ovome razdoblju razvoja ustanova ranog odgoja i obrazovanja događaju se određeni problemi. Jedan od njih je neusklađenost istodobnog zapošljavanja odgajatelja u dječjim jaslicama s njihovim promjenama u stručnom obrazovanju za rad s djecom u dobi do treće godine života. To je dovelo do „nekritičkog preslikavanja ondašnjeg načina odgojno-obrazovnog rada s djecom od tri do sedam godina“ kako navodi autorica Petrović-Sočo (2007:20). Učinak toga odražava se u odgajateljevu načinu rada s djecom gdje je prevladavao frontalni oblik izravno vođenih i pretežito verbalnih odgojno-obrazovnih aktivnosti. U žurbi su hranili i uspavljivali djecu te se brinuli za njihovu njegu. Na dijete se gledalo kao malo i nemoćno biće koje ovisi o odrasloj osobi od koje dobiva potrebna znanja na temelju njegova poučavanja. Zalaganje za jedinstvo odgoja i njege djece jednako kao i poticanje odgajatelja da sa svakim djetetom uspostavi individualnu, izravnu socijalnu komunikaciju u trajanju od najmanje deset minuta dnevno nije se u dovoljnoj mjeri realiziralo u praktičnom radu s djecom. Kao primjer takve prakse moguće je navesti odgajateljevo rutinsko prematanje djece u kupaonici bez uspostavljanja komunikacije s njima. Također, kao primjer može poslužiti činjenica da se odgajatelje u određeno vrijeme dana znalo vidjeti kako na tepihu istodobno čitaju i pokazuju slikovnicu cijeloj skupini djece. Kao posljedica takvih stavova i navika odgajatelja okruženje djece nije dobivalo na znatnoj odgajateljevoj pažnji (Petrović-Sočo, 2007).

Bez obzira što je u ovom, „poučavateljskom“ razdoblju soba, za razliku od ranijeg, „medicinskog“ doba, bila pedagoški naprednija što između ostaloga podrazumijeva prisutnost većeg broja primjerenih igračaka i materijala i dalje je dominirala jedna te ista formacija stolova sa stolicama. Također, i dalje je „aktualan“ i prisutan prazni tepih za okupljanje cijele skupine djece. Kruta i strukturirana organizacija vremena vidljiva je u posluživanju objeda, spavanju koje je predviđeno u jednako vrijeme za svu djecu i provođenju odgojno-obrazovnih aktivnosti koje se u isto vrijeme događaju u svim odgojnim skupinama. Iz takve organizacije prostora i vremena proizlaze uvriježena uvjerenja odgajatelja o vlastitoj dominantnoj ulozi u odgojno-obrazovnom procesu te usmjerenosti na skupinu, a ne na svako dijete individualno. Unutarnji prostor ustanove ranog odgoja i obrazovanja nije bio maksimalno iskorišten budući su hodnici i predprostori

ostavljali dojam pustoši. Razlog tome je taj što je prostor jedne odgojne skupine bio prenatrpan djecom, a u njemu se odvijao cjelokupni odgojno-obrazovni proces (Petrović-Sočo, 2007).

Za prostor dječjih jaslica u Zagrebu autor Lipovac (1985) ističe kako je bio ispunjen adekvatnim igračkama i ostalim razvojno primjerenim materijalima za djecu, međutim problem se pojavio što te igračke i materijali često ne bi djecu poticali na aktivnost jer su se nalazili izvan dječjeg videokruga. Uglavnom su ostajali zaključani u ormarima ili su bili na djeci nedostupnim mjestima, najčešće visoko na policama. U dječjim se jaslicama još uvijek vodila veća briga za ostvarivanje zadataka njege i zdravstvenih zadataka u odnosu na brigu dječjeg psihičkog razvoja. Nasuprot tome, u starijim jasličkim skupinama javila se težnja za što bržim pedagogiziranjem rada u njima. Sukladno tome dolazilo je do češće provedbe metodike rada s djecom vrtićke dobi u procesu organiziranog ranog odgoja što sa sobom nosi određenu dozu opasnosti za jasličku djecu te na taj način nema onakav učinak kakav bi trebao imati (Lipovac, 1985).

Takvoj situaciji je, uz neodgovarajuće metodičko obrazovanje odgajatelja za odgojno-obrazovni rad s djecom jasličke dobi, zasigurno pridonijelo donošenje novog programskog dokumenta 1983. godine. Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta⁹ njegov je naziv, a on je „zasjenio“ prethodni program Programske osnove njege i odgoja iz 1977. godine. Novi je program bio orijentacijskog karaktera samo deklarativno što je vidljivo na temelju odgajateljeva provođenja rada u praksi prema realnom programu koji je ranije u tekstu spomenut, kao i iz ciljeva samog programa. Naglasak ovog programa je bio na stvaranju uvjeta za optimalni i cjelokupni razvoj djeteta uz isticanje cilja da se u ranoj dobi uspostave osnove za kvalitetan daljnji odgoj i obrazovanje. Autorica Petrović-Sočo (2007:22) navodi kako se prema tome ustanova ranog odgoja i obrazovanja shvaća kao „čekaonica za provođenje pripreme i sazrijevanja“ za budući život, umjesto za život u sadašnjem vremenu i trenutku. Kao njena osnovna zadaća moguće je istaknuti poučavanje djece u svrhu njihovog daljnjeg obrazovanja (Petrović-Sočo, 2007).

U „poučavateljskom“ razdoblju u razvoju ustanova za rani odgoj i obrazovanje pokušalo se s novim društveno organiziranim oblikom njege i odgoja djece osigurati veći broj smještajnih kapaciteta za djecu. U ovom slučaju to je bio smještaj djece kod dadilja, dakle u drugu obitelj. One su mogle uz svoju djecu brinuti za još petero djece u dobi od jedne do tri godine. Može se reći kako

⁹ Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1983). Osnova programa rad s djecom predškolskog uzrasta, Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske, 6/1983.

je takav društveno organizirani oblik njege i odgoja djece funkcionirao kao područno odjeljenje najbližoj matičnoj ustanovi kojoj je organizacijski pripadao prema mjestu djelovanja. Imao je jednake zakonske i stručne zahtjeve kao i ustanova za rani odgoj i obrazovanje dok se njegova organizacija mogla ostvariti jedino tamo gdje potonje spomenuta ustanova nije mogla primiti svu djecu. To je bio razlog što se takav društveno organizirani oblik u svim sredinama nije održao jednako dugo (Petrović-Sočo, 2007).

Svi navedeni razlozi za razdoblje u trajanju od osamdesetih do devedesetih godina prošlog stoljeća upućuju na njegov naziv „poučavateljskog“ doba. Specificira ga dominiranje stava, koji je prema njemu najučinkovitiji za djetetov razvoj i odgoj, a to je direktno poučavanje i strogo određen raspored života djece u ustanovi (Petrović-Sočo, 2007).

4.3. Suvremeno doba dječjih jaslica

Nova Konceptija razvoja predškolskog odgoja i Prijedlog Programskog usmjerenja odgoja i obrazovanja predškolske djece¹⁰ donose se u ovom razdoblju osamostaljenjem neovisne demokratske države Hrvatske 1991. godine. Iz samog naziva Prijedloga Programskog usmjerenja vidljivo je da je usmjeravajući, a svaka ustanova uvažavajući njegova načela te u skladu sa svojim uvjetima i mogućnosti razvija vlastiti izvedbeni program rada. Ovo razdoblje, točnije razdoblje poslije devedesetih godina prošlog stoljeća naziva se suvremeno doba dječjih jaslica. U njemu dolazi do promjene zakonske odredbe kojom se djeca od napunjenih šest mjeseci života moraju primiti u ustanove za rani odgoj i obrazovanje. Razlog tome leži u sve većim potrebama roditeljskog zaposlenja i suvremenog načina življenja. S djecom i dalje rade odgajatelji koji nemaju potpuno stručno osposobljenje za izvršavanje i realiziranje jedinstva njege i odgoja djece rane dobi. Kvaliteta institucijskog življenja, odgoja i razvoja djece rane dobi u ustanovama „doživljava“ vidljive razlike zahvaljujući navedenim razlozima. Ono što također doprinosi toj razlici su skupine djece rane dobi koje svoje mjesto nalaze u privatnim i vjerskim dječjim vrtićima te raznovrsne poludnevne igraonice za djecu rane dobi koje su se pokušale organizirati (Petrović-Sočo, 2007).

Potrebno je, kako navodi autorica Miljak (2002), preispitati određena pitanja u vezi trenutne organizacije u našim ustanovama i razmišljati o njima s obzirom na to da je zagovarala promjene i

¹⁰ Ministarstvo prosvjete i kulture RH, Zavod za školstvo: Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske, 7-8/1991.

drugačije organiziranje dosadašnjih uvjeta življenja i učenja djece u njima. Kao primjer nekih pitanja moguće je navesti sljedeća: postoje li zanimljivi materijali koje dijete može odabrati po svom dolasku u dječje jaslice i odgojnu grupu, što je to čime će se ono baviti, pomoću čega će učiti i istraživati tijekom svog boravka u dječjim jaslicama, doživljava li odgajatelja zanimljivim na temelju njegovih zahtjeva, postupaka, međusobnih odnosa, ponuđenog materijala itd. Ona također tvrdi da je organizacija dječjih jaslica nastala po uzoru na dječji vrtić, a njegova organizacija po uzoru na školu. Iz toga proizlazi da su raspored te organizacija aktivnosti i prostora u dječjim jaslicama prilagođeni obavljanju programa koji dolazi izvana i po zadanom, konkretnom pravilu umjesto prema realnim dječjim potrebama i pravima. U dječjim jaslicama je vladao strogo definiran režim dana prema kojemu je sve moralo funkcionirati. Raspored aktivnosti također je odisao strogom određenošću dok su se dječje jaslice svojom odvojenošću od dječjih vrtića planirale oblikovati u nešto poput dječjih odjela u bolnicama (Miljak, 2002).

Sve ono što je bilo prisutno u „medicinskom“ i „poučavateljskom“ razdoblju u ovom razdoblju nastoji se prevladati, međutim u našim ustanovama postoji različitost u uspješnosti tog nastojanja. To je vidljivo u vrlo malom broju nekih sredina kod dječjeg oblačenja u institucijsku odjeću po njihovom dolasku u dječje jaslice kao i kod neadekvatno organiziranog prostora u kojemu borave djeca u dobi od dvije godine života. Nasuprot navedenim negativnim primjerima važno je spomenuti kako se uočava i pozitivan iskorak u nekim našim ustanovama prema razumijevanju i zadovoljavanju dječjih razvojnih i individualnih potreba. Konkretnije, novi materijali i nove aktivnosti postaju zanimljivijima, traže se relevantna rješenja u kreiranju poticajnog prostora, dolazi do formiranja adekvatnih centara aktivnosti i dr. Sve se to uspješno realizira ne zanemarujući važnost razvoja krupne motorike za čiji se razvoj ostavlja dovoljno prostora. Njega, hranjenje i spavanje djece postaje individualizirani proces između djeteta i odgajatelja što zamjenjuje dotadašnji rutinski proces obavljanja tih radnji. Na dijete se počinje gledati kao na humano, cjelovito, aktivno i individualno biće te se u skladu s tim prema njemu, njegovim pravima, svim aspektima njegova razvoja i odgoja te njegovom tempu počinje i ponašati. Kruta vremenska organizacija odgojno-obrazovnog procesa i njege pala je u drugi plan zahvaljujući njenom provođenju na fleksibilan način. Pozitivna promjena je vidljiva i u sve većem otvaranju prostora što djeci omogućuje da obogaćuju svoje socijalne odnose s djecom različite dobi, ali i sa starijima (Petrović-Sočo, 2007).

U ovom se razdoblju velika pozornost pridaje važnosti institucijskog konteksta ranog odgoja i razvoja djece te važnosti dječjeg okruženja za njihov razvoj i odgoj. Sukladno tome institucijski kontekst ranog odgoja i razvoja djece ne doživljava se samo kao mjesto u kojemu njegovi djelatnici pružaju usluge svojim korisnicima već se doživljava kao mjesto gdje se međusobno susreću djeca i odrasli te zajedno sudjeluju u raznovrsnim značajnim projektima (Dahlberg i dr. 1999; prema Petrović-Sočo, 2007). Njega se još naziva i okolinom za učenje oblikovanom u skladu s dječjim interesima i potrebama (Rosegrant i Bredekamp, 1995., Berk i Winsler, 1995., Moss i Pence, 1994; prema Petrović-Sočo, 2007). Naglašava se kako fizičko i socijalno okruženje ustanova za rani odgoj i obrazovanje prije svega treba biti stimulativno za djecu ukoliko one žele ostvarivati svoje zadaće, a to su: zaštita, njega, odgoj i obrazovanje. S takvim će okruženjem djeca u svim područjima svoga razvoja uspješno napredovati. Preciznije rečeno, ustanova za rani odgoj i obrazovanje predstavlja mjesto dječjeg življenja, učenja i odgajanja te druženja i igre (Petrović-Sočo, 2007). U tom slučaju, kako tvrdi autorica Miljak (2001; prema Petrović-Sočo, 2007), dijete u ustanovi, u svojoj odgojnoj grupi jednako kao i u obitelji mora imati raznoliko, poticajno, zanimljivo i privlačno okruženje koje je ujedno bogato poticajima i mogućnostima za kojekakve dječje aktivnosti. Također, dijete se u ustanovi treba osjećati dobro i ugodno, treba imati mogućnost odabira prostora za bavljenje s određenom aktivnosti, mogućnost odabira prostora za osamu kao i prijatelja s kojima će se igrati (Miljak, 2001; prema Petrović-Sočo, 2007). Ako se sagleda to sve zajedno može se reći kako ustanova za rani odgoj i obrazovanje izgleda kao specifična sredina sa složenim zadacima koje se realiziraju u socijalnoj praksi unutar konkretnih uvjeta u kojima zajednički žive djeca i odrasli.

Ono čemu se u ovom razdoblju pridaje posebna pažnja je organizacija ustanove. Različiti autori potvrđuju ovu tezu naglašavajući kako organizacija institucijskog konteksta omogućuje djeci da dobiju uvid o tome što odgajatelji misle o njima, kako ih doživljavaju, što je to što od njih očekuju, što smiju činiti, a što ne. U skladu s porukama koje djeca dobivaju o sebi, a koje im uglavnom pokazuju koliko se u njih i njihove sposobnosti (ne)vjeruje, ona iskazuju svoje ponašanje. Te se poruke, koje dolaze iz cjelokupne organizacije konteksta ustanove za rani odgoj i obrazovanje, precrtavaju na način da je iz njih vidljiva kvaliteta okruženja institucije u kojoj djeca zajedno s odgajateljima žive, uče i razvijaju se (Petrović-Sočo, 2007). Na temelju toga vidljiva su brojna razmišljanja mnogih autora o institucijskom okruženju i kontekstu ustanove za rani odgoj i obrazovanje. Većina ih, baš kao i autorica Stambak (1986; prema Petrović-Sočo, 2007), dijeli isto

mišljenje, a to je da kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje ne obuhvaća samo materijalnu sredinu i odgojne metode već i odnose koji nastaju međusobnim djelovanjem svih njezinih članova. Ona također navodi da o tim odnosima, ponajviše odnosima među djecom i njihovim odnosima s odraslima, ovisi dječje ponašanje. O važnosti međusobnih odnosa i zajedničkog življenja u ustanovi za rani odgoj i obrazovanje ukazuju i brojna suvremena istraživanja od kojih mnoga dijele shvaćanje da se kao rezultat zajedničkog sudjelovanja i dijeljenja aktivnosti u njenom kontekstu razvija, tj. nastaje znanje (Strozzi, 2002; prema Petrović-Sočo, 2007). Upravo se u vezi s tim socio-pedagoška dimenzija konteksta ustanove ističe kao jedna od najznačajnijih odrednica institucijskoga konteksta. Razlog tome leži u činjenici da „dijete uči čineći, konkretno, iskustveno i kontekstualno, u interakciji sa svojim okruženjem pa je kvaliteta tog okruženja „ovdje“ i „sada“ esencijalna za njegovo učenje.“ (Bruner i Haste, 1987.; Bruner, 2000; prema Petrović-Sočo, 2007:30). S obzirom na to da je učenje dječja prirodna narav, posebno u njihovoj ranoj dobi, sasvim je logično da većina sadržaja jasličkog kurikula proizlazi iz adekvatnog kreiranja konteksta odgojne grupe i ustanove za rani odgoj i obrazovanje s kojim je dijete neprestano u interakciji (Moss i Penn, 1996.; Miljak, 1998., 2000; prema Petrović-Sočo, 2007).

5. Reguliranje djelatnosti dječjih jaslica

Ako govorimo o reguliranju djelatnosti dječjih jaslica treba se naglasiti kako postoje dvije razine organiziranja jaslica na koje se nastojalo djelovati od samih početaka. Prva je normativna razina predškolskog odgoja koja podrazumijeva reguliranje nizom dokumenata kao što su: uredbe, pravilnici, zakoni, normativi i sl. Druga, programska (kurikulska) razina obuhvaća reguliranje raznim dokumentima, točnije od strukturiranih programa pa sve do Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Mendeš, 2020). Na osnovu toga može se uočiti kako su se ti dokumenti tijekom vremena nadopunjavali, mijenjali i korigirali (Mendeš, 2015a). Prvi normativni dokument donesen 1874. godine obilježava početak reguliranja predškolske djelatnosti institucijskog odgoja u ranom djetinjstvu na našim prostorima. *Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* njegov je naziv, a predstavlja zakonski dokument u kojem se po prvi puta u povijesti hrvatskog školstva spomenula ustanova za rani odgoj (Mendeš, 2015b). Nakon nekog vremena javio se pokušaj reguliranja predškolskog odgoja na programskoj razini (Mendeš, 2012). Prije nego se posljednjih godina ustalio izraz kurikulum dokumenti su prošli niz naziva u koje su s vremenom prerastali, a to su: predškolski program, program odgojno-obrazovnog rada, programske osnove, programska usmjerenja te na kraju već spomenuti kurikulum. Takvi normativi dokumenti sadržavali su kratku programsku orijentaciju (Miljak, 2015; prema Mendeš, 2020). U njima su se odražavale različite koncepcije predškolskog odgoja i različiti pristupi. Tijekom vremena, odnosno s razvojem institucijskog predškolskog odgoja povećao se broj dokumenata koji su na programskoj razini definirali cjelokupnu djelatnost. Na osnovu naziva pojedinih programa moguće je predvidjeti njihov karakter budući da ga on odražava (Mendeš, 2012). Svi su ti programi predstavljali svoje shvaćanje uloge odgojno-obrazovnog procesa (Mendeš, 2015a). Čvrsto strukturirani odgojno-obrazovni programi padaju u drugi plan pojavom kurikulumu koji ih nadilazi, a za koji ne postoji jedno univerzalno opće prihvaćeno određenje kako navodi autorica Miljak (2015; prema Mendeš, 2020). Na osnovu toga može se naslutiti kako su predškolski programi u svojim počecima bili strogo strukturirani da bi nakon određenog vremena došli do suvremenog kurikulumu kakav je i danas (Petrović-Sočo, 2009b; Hajdin, 2010; prema Mendeš, 2020).

Nakon kratkog uvida o reguliranju cjelokupne djelatnosti ranog i predškolskog odgoja u nastavku će se izdvojiti i detaljnije prikazati reguliranje djelatnosti dječjih jaslica s obzirom na to

da je u radu naglasak na njima i njihovom povijesnom razvoju. Kao što je već navedeno postoje dvije razine kroz koje je moguće pratiti njihovo reguliranje. Također je navedeno kako obje razine, zakonsko i programsko reguliranje, obuhvaćaju niz dokumenata. Kada je riječ o zakonskom reguliranju djelatnosti dječjih jaslica onda je pozornost potrebno obratiti na sljedeće dokumente: Uredba o dječjim jaslicama iz 1947. godine, Zakon o socijalnoj zaštiti iz 1974., Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju iz 1980., Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta iz 1981. kao i na Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi iz 1997. godine. S druge strane, kod programskog reguliranja ističu se sljedeći dokumenti: Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama iz 1977. godine, zatim Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta iz 1983., Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece iz 1991. i postojeći Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje iz 2014. godine. Kako bi se stekao dublji dojam o prijednom putu reguliranja djelatnosti dječjih jaslica svaki će se od navedenih dokumenta pobliže pojasniti, odnosno bit će iznesene njegove najvažnije odrednice.

5.1. Zakonsko reguliranje

5.1.1. Uredba o dječjim jaslicama (1947.)

U razdoblju od 1945. do 1958. godine u razvoju organiziranog predškolskog odgoja donesen je niz dokumenata kojima se provodilo reguliranje cjelokupne djelatnosti na zakonskoj razini. Među njima je potrebno istaknuti dokument koji se odnosi na reguliranje dječjih jaslica donesen od strane Vlade Narodne Republike Hrvatske u listopadu 1947. godine, a to je Uredba o dječjim jaslicama. Predstavlja prvi dokument kojim se regulira rad dječjih jaslica u Hrvatskoj. Na početnim stranicama Uredbe, odnosno u svoja prva dva članka, navodi se karakter dječjih jaslica i zadatci koje one moraju ostvariti svojim djelovanjem. „Dječje jaslice su javna socijalno-zdravstvena ustanova za smještaj, njegovanje i društveno odgajanje djece u dobi od jednog mjeseca do tri godine starosti.“¹¹ Njihov zadatak je omogućavanje ženi-majci sudjelovanje u javnom životu i na tržištu rada te paralelno s tim njeno podizanje fizički i duhovno zdrave i snažne djece koja će biti puna životne radosti. Sljedeći zadatak koji imaju dječje jaslice je pridonosenje smanjivanju dječjih oboljenja, a samim time i njihove smrtnosti kroz veću obiteljsku osviještenost o razvijanju

¹¹ Vlada NR Hrvatske – Ministarstvo narodnog zdravlja: Uredba o dječjim jaslicama, Narodne novine, 109/1974, čl. 1.

kulturno-higijenskih navika u vezi s dječjim negovanjem i odgojem.¹² Prilikom doprinosa roditelja za smještaj djece u dječjim jaslicama u obzir se uzimaju obiteljski prihodi jednako kao i broj uzdržavanih članova unutar te iste obitelji. Prostorni i materijalni uvjeti za rad dječjih jaslica u Uredbi o dječjim jaslicama nisu dobili zasluženu pozornost. S druge strane, u njima se navodi kako liječnici – pedijatri neprestano trebaju nadgledati djecu. Međutim, nije konkretno poznato tko s djecom neposredno radi, odnosno teško je pretpostaviti tko se ubraja u osoblje koje se u Uredbi spominje kada je riječ o neposrednom radu s djecom. Zahvaljujući Uredbi dječje jaslice mogu biti stalne, one koje se otvaraju u većim mjestima i gradovima, ili sezonske, čije je otvaranje karakteristično u većim selima tijekom sezonskih poslova.¹³

5.1.2. Zakon o socijalnoj zaštiti (1974.)

Sabor Socijalističke Republike Hrvatske 26. studenoga 1974. godine donosi Zakon o socijalnoj zaštiti. Na početnim stranicama navedenog zakona navodi se kako je socijalna zaštita „organizirana društvena djelatnost kojom se na načelima solidarnosti i uzajamnosti zadovoljavaju socijalno-zaštitne potrebe radnih ljudi i građana i doprinosi otklanjanju uzroka i posljedica tih potreba.“¹⁴ Službe i ustanove socijalne zaštite vrše neposredno realiziranje socijalne zaštite. U njihove korisnike se prema ovome zakonu ubrajaju osobe kojima su, kako bi zadovoljili svoje socijalno-zaštitne potrebe, potrebni specijalizirani oblici organizirane društvene pomoći. Među njima se prije svega ističu maloljetne osobe bez roditeljskog staranja, maloljetne osobe koje su odgojno ugrožene, osobe nesposobne za zarađivanje te osobe koje nemaju potrebna sredstva za uzdržavanje, osobe kojima je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna pomoć i skrb itd. U moru različitih oblika kojima se pruža socijalna zaštita, odnosno pomoć i skrb, a koje se zakonom predviđaju, moguće je navesti neke od njih: smještaj u ustanove socijalne zaštite i druge ustanove, socijalno-zaštitne usluge, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, novčane pomoći itd. Organizacije udruženog rada na području socijalne zaštite, odnosno ustanove socijalne zaštite osnivaju se „za provođenje određenih oblika socijalne zaštite osoba kojima je zaštita potrebna zbog socijalnih, socijalno-zdravstvenih ili odgojno-obrazovnih razloga u svrhu njihove zaštite, rehabilitacije i resocijalizacije.“¹⁵ Ukoliko je djetetu, samohrane nezaposlene majke, potrebna

¹² Prema istom izvoru.

¹³ Prema istom izvoru.

¹⁴ Vlada NR Hrvatske – Ministarstvo narodnog zdravlja: Zakon o socijalnoj zaštiti, Narodne novine, 50/1974, čl.1.

¹⁵ Isti izvor, čl. 123.

pojačana njega i zdravstvena zaštita što podrazumijeva njegov smještaj u ustanovu socijalne zaštite, majka za razdoblje dojenja djeteta ima pravo na zajednički smještaj s njim. Na temelju toga u zakonu se spominju sljedeće ustanove socijalne zaštite: domovi za djecu i mlade, ustanove za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju, ustanove za rehabilitaciju, ustanove za odrasle osobe kao i ustanove za odrasle osobe s poremećajima u ponašanju. S obzirom na to da se u ustanovama socijalne zaštite provode i odgojno-obrazovne djelatnosti, službe za odgoj i obrazovanje vrše nadzor nad stručnim radom. Samoupravne interesne zajednice socijalne zaštite surađuju s interesnim zajednicama odgojno-obrazovne djelatnosti u vezi pitanja odgoja i obrazovanja te socijalno-zaštitnih mjera u njegovu sustavu za sve osobe kojima je otežan odgoj i obrazovanje zbog nepovoljnog socijalno-ekonomskog položaja ili disbalansa u njegovoj osobnosti.¹⁶

5.1.3. Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju (1980.)

U sljedećem razdoblju, koje se odnosi na period od 1958. do 1990. godine, donesen je Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju. Primjenjuje se od 1980. godine iako je donesen godinu dana ranije. Njegova važnost vidljiva je u tome što je zahvaljujući njemu djelatnost predškolskog odgoja postala dio djelatnosti odgoja i obrazovanja, odnosno njime je djelatnost predškolskog odgoja integrirana u djelatnost institucijskog odgoja i osnovnog obrazovanja. Ono što je posebno važno naglasiti za ovaj zakonski dokument je to što su njegovim odredbama dječje jaslice integrirane s dječjim vrtićem u cjelovitu odgojno-obrazovnu ustanovu te sve do danas ostaju sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava. Ovim se zakonom jasno određuje da društveno organizirani predškolski odgoj djece podrazumijeva „odgoj djece predškolskog uzrasta od navršene prve godine života, a iznimno i ranije, do polaska u osnovnu školu, koji se ostvaruje po određenom programu za dijete.“¹⁷ On se provodi u dječjim jaslicama i vrtićima, odnosno u organizacijama udruženog rada za njegu, odgoj i zaštitu djece predškolskog uzrasta kako se navodi u članku 82. Zakona o odgoju i osnovnom obrazovanju.¹⁸ Njegov cilj „jest formiranje svestrano razvijene socijalističke, slobodne, revolucionarne, stvaralačke, radne, kritičke, humane i samoupravljačke ličnosti sposobne i odgovorene za izgradnju i obranu našeg socijalističkog samoupravnog društva.“¹⁹ Zakonom se definiraju specifični zadatci predškolskog odgoja koji se odnose na djetetov razvoj i

¹⁶ Prema istom izvoru.

¹⁷ Sabor SR Hrvatske: Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju, Narodne novine, 4/1980, 42.

¹⁸ Prema istom izvoru.

¹⁹ Isti izvor, 6.

njegovu pripremu za školu kao i specifični zadatci za onu djecu koja nisu obuhvaćena dječjim vrtićem. Za njih se uvode različiti i stalni ili kraći odgojno-obrazovni i rekreativni programi. U nastavku će se prikazati neki od zadataka odgoja i osnovnog obrazovanja, a to su: usvajanje znanja, vještina i navika vezanih uz suvremeno opće obrazovanje, razvijanje psihofizičkih sposobnosti, razvijanje međusobne suradnje, prijateljstva i poštivanja, ostvarivanje dječje kreativnosti, samostalnosti, kritičnosti i suradničkog odnosa u odgojno-obrazovnom radu i životu itd. U zakonu se također navodi kako predškolski odgoj pozitivno utječe na razvoj dječjih intelektualnih i društvenih sposobnosti, na unaprjeđivanje njihova stvaralaštva, zadovoljavanje njihovih potreba za igrom i zajedničkim životom, priprema ih za njihovo daljnje obrazovanje itd. Kao značajna pedagoška novost ovoga zakona ističe se uključivanje djece s razvojnim teškoćama u sustav predškolskog odgoja.²⁰

5.1.4. Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta (1981.)

Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta iz 1981. godine također je donesen u razdoblju kao i Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju čije određene odredbe pobliže realizira. Ovaj dokument navodi kako je njegov cilj da se njega, odgoj i zaštita djece ostvare dok su njihovi roditelji na poslu, da djeca ostvare svoje pravo na minimalni program predškolskog odgoja, a prije svega prava na program prije polaska u osnovnu školu. Doprinos planiranju obitelji također je jedan od ciljeva Zakona o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta. Ona djeca koja imaju jednog ili oba zaposlena roditelja imaju prednost njegova pohađanja jednako kao i djeca bez roditeljske skrbi, djeca s teškoćama u razvoju te ona djeca koja žive u teškim socijalnim i zdravstvenim uvjetima. Prednost također imaju djeca čiji roditelji privremeno rade u inozemstvu te im je potrebno ostvarivanje primarnog programa. Što se tiče zdravstvene zaštite djece predškolskog uzrasta u članku 12. Zakona o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta jasno se ističe dužnost brinuti se o praćenju i unaprjeđivanju dječjeg zdravstvenog stanja, o njihovim sistematskih pregledima, provođenju zdravstvenog odgoja djece i njihovih roditelja, osiguranju i praćenju održavanja higijenskih uvjeta prostora namijenjenog za dječji boravak itd.²¹ Koliko je za razvoj djeteta značajan društveno organizirani predškolski odgoj govori sljedeća tvrdnja, a to je da „sva djeca predškolskog uzrasta moraju biti obuhvaćena jednim od organiziranih oblika predškolskog odgoja,

²⁰ Prema istom izvoru.

²¹ Sabor SR Hrvatske: Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta, Narodne novine, 28/1981.

posebno u godini prije polaska u osnovnu školu, a djeca s teškoćama u razvoju najmanje dvije godine prije uključivanja u osnovno obrazovanje.“²²

5.1.5. Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi (1997.)

U razdoblju nakon 1990. godine u razvoju organiziranog predškolskog odgoja donesena su dva dokumenta kojima se na normativnoj razini regulirala cjelokupna djelatnost. Prvi od njih koji će se u kratkim crtama prikazati je Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi donesen 1997. godine koji se sastojao od niza raznih odredbi. S obzirom na to da je zakonom određena dob djece koja su mogla pohađati odgojno-obrazovnu ustanovu djelatnost predškolskog odgoja i programi dječjeg vrtića provodili su se za djecu u dobi od šest mjeseci do njihova polaska u osnovnu školu.²³ Iz toga je vidljivo da je Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi odredio donju granicu od 6 mjeseci kako bi dijete moglo ostvariti pravo na predškolsku skrb (Baran, Dobrotić i Matković, 2011). Dječju njegu, odgoj i naobrazbu, njihovu socijalnu i zdravstvenu zaštitu te skrb obavljali su stručni radnici koji su se morali stručno usavršavati. Ono što se trebalo realizirati u dječjim vrtićima sukladno Zakonu o predškolskom odgoju i naobrazbi su programi odgoja, naobrazbe, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi koje predškolski odgoj obuhvaća člankom 1. ovoga zakona. Realizacija predškolskog odgoja provodi se u skladu s dječjim razvojnim potrebama i osobinama te potrebama njegove obitelji, kao što su: socijalne, kulturne, vjerske i druge potrebe obitelji. U zakonu se također navodi kako je dužnost dječjeg vrtića stvaranje adekvatnih uvjeta za dječji rast i razvoj, kako svojim djelovanjem trebaju dopunjavati obiteljski odgoj te neprestano uspostavljati suradnju kako s roditeljima tako i s neposrednim dječjim okruženjem. Na radno vrijeme dječjeg vrtića utječu potrebe djece i zaposleni roditelji te je ono usklađeno s tim.²⁴

5.2. Programsko reguliranje

5.2.1. Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama (1977.)

Od programskih dokumenata donesenih u razdoblju od 1958. do 1990. godine Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama posebno je značajan za dječje jaslice s obzirom

²² Isti izvor, 523-524.

²³ Sabor Republike Hrvatske: Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, Narodne novine, 1997, 10/1997.

²⁴ Prema istom izvoru.

na to da je to prvi doneseni programski dokument vezan upravo za njih. „Programske osnove namijenjene su dječjim jaslicama kao najorganiziranijem obliku njege, odgoja i zaštite djece ove dobi, iako se ima u vidu da se društveno organizirana njega, odgoj i zaštita djece ne provodi samo u dječjim jaslicama.“²⁵ Donesen je od strane Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske na sjednici koja se održala 10. lipnja 1977. godine. Ovaj dokument kao i sve ostale dokumente iz navedenog razdoblja obilježava njihova strukturiranost kao i postupni odmak od tako strukturiranih programa (Mendeš, 2020). Stav koji prevlada u Programskim osnovama za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama je stav „o jedinstvu njege i odgoja u najranijem djetinjstvu, koji ujedno predstavlja suštinsku konceptijsku postavku o ranom odgoju.“²⁶ Također se ističe stav o potrebi sve većeg naglašavanja i realiziranja neophodnog organiziranja poticajne okoline jednako kao i planskog i sustavnog poticanja djetetova cjelokupnog razvoja u najranijoj dobi. To se ističe kao zahtjev čije je ostvarivanje važan preduvjet za premošćivanje sve češće prisutnosti hospitalizma u institucionalnom odgoju djece spomenute dobi. Njegovo isticanje je još veće s obzirom na to da je takav zahtjev nedovoljno poznat ili nedovoljno prihvaćen.²⁷ Uvodni dio Programskih osnova, iscrpnom razradom, pozornost pridaje društvenom značenju i zadacima organizirane njege i odgoja do treće godine djetetova života. Stoga se kao temeljni zadatak njege i odgoja djece do tri godine života podrazumijeva unaprjeđivanje njihovog cjelokupnog razvoja. Jednako tako, pozornost se pridaje temeljnim zahtjevima i načelima po kojima se provode njega i odgoj u dječjim jaslicama kao što su: formiranje odgojnih grupa i odjeljenja, svakodnevno primanje djece u jaslicama i odlaženje kući, osnovna načela planiranja prehrane u jaslicama itd. Ono što se posebno treba stvarati i njegovati, a ističe se u Programskim osnovama, su adekvatna i topla klima te međusobni odnosi. Uređenje prostora i organizacija života u dječjim jaslicama treba djeci omogućiti sudjelovanje u raznovrsnim aktivnostima, a posebno senzomotornim. Od dječjih jaslica se očekuje da budu raznovrsna, poticajna i bogata sredina koja će djecu potaknuti na govor i igru, a u kojoj će se ona ujedno osjećati radosno i zadovoljno. Trebaju osigurati uvjete i mogućnosti za spontanu i slobodnu dječju igru budući ona ima značajnu funkciju na aktiviranje dječjeg fizičkog i psihičkog razvoja. Uključivanje djeteta u jaslične grupe prednost je koju ovaj dokument opravdava navodeći sljedeće:

²⁵ Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1978). Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama, u: Šnajder, Z., ur., 1978., 12.

²⁶ Isti izvor, 11-12.

²⁷ Prema istom izvoru.

„Ako su roditelji zaposleni, dobro organizirane jaslice imaju niz prednosti na socijalnom, zdravstvenom i pedagoškom planu u odnosu na druga moguća rješenja njege i odgoja djeteta izvan roditeljskog doma. Smještajem u dječje jaslice u vrijeme dok roditelji rade može se ublažiti utjecaj nepovoljnih socijalnih prilika na rast i razvoj djeteta; dijete se nalazi pod stalnom kontrolom liječnika koji može obaviti sve djelatnosti aktivne zaštite, te najranije ustanoviti bilo kakvo odstupanje od normalnog razvoja; pravilnim pedagoškim radom osiguravaju se uvjeti za pravilan razvoj i odgoj djeteta.“²⁸

Prednost dječjeg uključivanja u dječje jaslice, uzevši u obzir odgoj djeteta, ističe se i u odnosu na porodicu. To je moguće potkrijepiti tvrdnjom da je u dječjim jaslicama prisutna viša pedagoška razina njege i odgoja nego u prosječnim porodicama s obzirom na to da u njima rade stručno obrazovne sestre-odgajateljice kojih ima u dovoljnom broju. Osim toga i sljedeće tvrdnje potkrepljuju isto: druženje s vršnjacima doprinosi pozitivnom utjecaju na razvoj socijalnog ponašanja, učestali međusobni kontakti roditelja i dječjih jaslica mogu omogućiti snažan i učinkovit pedagoški utjecaj na porodicu, određeni realni uvjeti lakše se realiziraju u dječjim jaslicama kao što su npr.: boravak i igranje na zraku, optimalan prostor za igru, tjelesno vježbanje, zdravstvena zaštita (preventiva) i dr.²⁹

Gledajući dječje jaslice kao „odgojno-zaštitne organizacije udruženog rada“ Programske osnove jasno definiraju njene zadatke. Prije svega trebaju čuvati i poboljšavati dječje zdravlje, osigurati zdravu atmosferu i pozitivne uzajamne odnose koji će djeci omogućiti da se osjećaju zadovoljno i sigurno. Jednako tako dječje jaslice trebaju njegovati prirodnu dječju radoznalost i podupirati i pravilno usmjeravati dječje aktivnosti te voditi, odnosno utjecati na postepeno stvaranje osjećaja zajedništva. Suradnja s roditeljima i dječjim vrtićem također su zadatci dječjih jaslica, a sve s ciljem što jednostavnijeg utjecaja na dijete, tj. kako bi se njegova njega i odgoj pravilno ostvarili. U ovom su dokumentu odgojne grupe formirane na način da su se pod mlađom jasličnom grupom podrazumijevala djeca u dobi od 12 do 24 mjeseca, a pod starijom jasličnom grupom djeca u dobi od 24 do 36 mjeseci. Do 12 djece moglo je biti u mlađoj grupi, a do 16 djece u starijoj.³⁰ Za svaku dobnu skupinu djetetova života, počevši od njegova rođenja do napunjenog šestog mjeseca života, od šestog do dvanaestog mjeseca, i tako sve do kraja treće godine posebno

²⁸ Isti izvor, 9-10

²⁹ Prema istom izvoru.

³⁰ Prema istom izvoru.

su razrađeni osnovni zadatci i sadržaji njege i odgoja kao i psihofizičke osobine djeteta te sadržaj odgojnog rada. Sve je to sadržano u drugom dijelu Programskih osnova iz čega je jasno vidljivo što je poželjno djeci omogućiti, osigurati, na što ih treba poticati i kakav im primjer davati.

Već su, kod opisivanja medicinskog doba, iznesene pojedine karakteristike Programskih osnova, a jedna od njih je da su one bile orijentirane prema djetetu naglašavajući polaznje od svakog djeteta individualno (Petrović-Sočo, 2007), što je zapravo velika novost u usporedbi s prethodnim programom iz 1971. godine. O ostvarivanju programskih zahtjeva dokumentom se ističe kako „ovise o mogućnostima svakog pojedinog djeteta i o konkretnim uvjetima njege i odgoja djeteta. Zato ove programske osnove postavljaju zadatak sestri-odgajatelju da u razvoju svakog djeteta postigne koliko je najviše moguće.“³¹ Vidljiva je suvremenost u njihovom pisanju u odnosu na vrijeme u kojemu su nastale. Premda su u njih „utkane“ nove ideje o djetetovu razvoju i njegovim mogućnostima, kako navodi autorica Miljak (1986b; prema Mendeš, 2020), problem se javlja u realiziranju istih u praksi što u konačnici nije rezultiralo značajnim promjenama. (Mendeš, 2020). Posljedica je to isključivog rada medicinskih sestara u dječjim jaslicama koje nisu imale potrebno pedagoško-psihološko obrazovanje.

Međutim, bez obzira na to „Programske osnove za dječje jaslice, već kao prvi dokument te vrste, imaju, izvan svake sumnje, svoju iznimnu vrijednost. Stručni radnici u neposrednom radu s djecom nalaze u njima potpunu orijentaciju u ostvarivanju zadataka njege i odgoja djece, napose djece u drugoj i trećoj godini života. One im, također, služe kao polazna osnova u nastojanjima na unapređivanju odgojne djelatnosti u tim ustanovama.“ (Lipovac, 1985:215).

5.2.2. Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983.)

Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta novi je programski dokument donesen 1983. godine. Iskustva stečena tijekom primjene dokumenta iz 1977. godine ugrađena su u ovaj, novi dokument (Mendeš, 2020). U njemu je zastupljen stav „da se najmlađoj generaciji osiguraju svi uvjeti za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj i uspješan daljnji odgoj i obrazovanje“³² od kojega se i polazi. Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta navode kako su usmjerene na dijete i usklađene s djetetovim mogućnostima i potrebama. Uz to je

³¹ Isti izvor, 12.

³² Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1983). Osnova programa rad s djecom predškolskog uzrasta, Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske, 6/1983, 1.

u njima definirana i djetetova odgojna, zdravstvena i socijalna komponenta. Paralelno s tim sadrže nekolicinu novih i suvremenih pristupa u određenju svojih ciljeva, zadataka i programskih sadržaja. Kada je riječ o njihovoj realizaciji u praksi u obzir jedino dolazi suvremena i fleksibilna organizacija rada primjerena djetetu. Takav pristup podrazumijeva veću i jaču povezanost s društvenom sredinom i spremnost na sagledavanje i rješavanje postojećih problema i pitanja u vezi s društvenom brigom sve djece predškolske dobi gdje djeluje predškolska organizacija. U dokumentu su istaknuti specifični zadatci koji se u predškolskom odgoju ostvaruju kako bi potencijali djeteta koji se, kako se u njemu navodi njeguju i potiču, postali njihovom trajnom osobinom. Neki od tih zadataka su: zadovoljiti djetetove osnovne potrebe za igrom, omogućiti mu igru i suradnju s drugom djecom i odraslima, stvarati adekvatne uvjete u kojima će se dijete osjećati zadovoljno i slobodno, poticati njegovu radoznalost itd. U dokumentu se također navodi kako „formiranju slobodne i svestrane razvijene socijalističke ličnosti i osiguravanju, u skladu s pedagoškim i znanstvenim dostignućima, najmlađoj generaciji uvjete za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj i za uspješni odgoj i obrazovanje“, tj. ostvarivanju cilja odgoja, društveno organizirani predškolski odgoj uvelike doprinosi.³³ Navedeni ciljevi i zadaće modificirani su u sadržajnom dijelu Osnova programa rada s djecom predškolskog uzrasta. Njihovu modifikaciju najbolje opisuju određene riječi kojima se iskazuju svojevrсни zahtjevi kao što su: „osigurati“, „stvarati“, „zainteresirati“, „poticati“, „osigurati“ i sl. (Babić i Irović, 1999). Autorica Miljak (1991) objašnjava kako za realizaciju zadataka koji su u programu navedeni ne postoje realne mogućnosti te ih stoga gleda više kao popis lijepih želja. Također navodi kako razlog tome može biti činjenica njihove težnje prema savršenome, međutim oni su kao takvi u praksi neprovedivi (Miljak, 1991). Dokumentom se navodi kako je pri ostvarenju cilja i zadataka predškolskog odgoja nužna suradnja i sudjelovanje kako roditelja tako i društvene sredine što će pridonijeti osiguravanju specifičnih odgojnih utjecaja na dijete. Osnove za daljnji dječji cjelokupni razvoj stvaraju se u periodu od njegova rođenja pa do njegove treće godine života s obzirom na to da je za to djetetovo doba karakterističan intenzivan rast i razvoj svih njegovih funkcija. Na osnovu toga velika se važnost pridaje tjelesnim i psihičkim obilježjima djece rane predškolske dobi te svim faktorima koji uvjetuju djetetov razvoj. Također se ističe važnost pedagoški oblikovane sredine u kojoj dijete raste prilikom osiguravanja optimalnih uvjeta za njegov rast. Pod tim se misli na: život

³³ Isti izvor, 3.

u grupi, kvalitetu interakcije između djeteta i odgajatelja, ali i djece međusobno te adekvatno koncipirani sadržaji i sredstva.³⁴

Tri su odgojno-obrazovna područja koja su Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta predviđala, a u njima je definiran njihov sadržaj. Ukidanje tradicionalne podjele odgojno-obrazovnih sadržaja i njihovo integriranje u spomenuta tri odgojno-obrazovna područja upućuje na težnju za većom fleksibilnošću i cjelovitim pristupom djetetovu razvoju i odgoju (Petrović-Sočo, 2013). Dijete i njegova okolina prvo su područje iz kojeg se može zaključiti kako obuhvaća integriran program koji djeci omogućuje da dožive i spoznaju svijet cjelovito. Ujedno se to ističe kao temeljno obilježje djetetova odnosa prema svojoj okolini. Kao cilj ovog područja ističe se razvijanje radoznalog, samostalnog i inicijativnog djeteta spremnog na zajednički život i rad s drugom djecom i ljudima. Samim time se ističe njegov cilj da se kod djeteta razvije suosjećanje i suradnja s drugima te osjećaj ponosa zbog pripadanja svojoj užoj i široj okolini s kojom će stjecati temeljna znanja o prirodi, životu i ljudskom radu. U drugom se području naglasak stavlja na djetetovom govornom, scenskom, likovnom i glazbenom izražavanju i stvaranju na što upućuje i njegov naziv, a to je Govor, izražavanje i stvaranje. U njemu se kao cilj navodi razvijanje, poticanje i unaprjeđivanje dječjih govornih sposobnosti u svrhu njihove svestrane komunikacije s okolinom, razvijanje dječje sposobnosti zamišljanja, stvaranja i izražavanja i dr. Treće odgojno-obrazovno područje, Zdravstvenu i tjelesnu kulturu, sačinjavaju opće pripreme vježbe i prirodni oblici kretanja kao što su: hodanja, trčanja i skakanja. Kako bi dijete vodilo računa o svom zdravlju i zdravlju svoje okoline cilj ovoga područja je prije svega razvijanje i njegovanje zdravstvene kulture djeteta.³⁵

Na osnovu svega što je dosad za ovaj novi programski dokument navedeno mogu se izdvojiti njegove prednosti, a to su: integracija njegovih sadržaja u tri cjeline, fleksibilnost u organizaciji rada, stavljanje naglaska na poticanje djetetovog cjelovitog razvoja, usmjerenost na individualni pristup svakom djetetu u odgojno-obrazovnom procesu kao i pružanje slobode djetetu pri odabiru aktivnosti (Mendeš, 2020). Ovim se dokumentom obuhvaćaju i djeca rane dobi, dakle djece u dobi od 1. do 3. godine što također predstavlja novinu (Petrović-Sočo, 2013). To sve pokazuje njegov napredak i korak naprijed u odnosu na prethodne, strukturirane programe (Miljak, 1986a; 1995;

³⁴ Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1983). Osnova programa rad s djecom predškolskog uzrasta, Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske, 6/1983.

³⁵ Prema istom izvoru.

Krstović, 1997a; prema Mendeš, 2020). Ovaj je program potaknuo i popriličan broj promjena u praksi predškolskog odgoja. Njegova se programska koncepcija razlikovala od prethodne u čijem su duhu objavljene određene monografije i priručnici za odgojitelje jednako kao i brojni radovi u periodičkim publikacijama. Također je značajno spomenuti kako se određeni stavovi navedenog programskog dokumenta nalaze u dokumentu iz 1991. godine koji ga je kasnije zamijenio (Mendeš, 2020). Međutim, bez obzira na to što je ovaj programski dokument teorijski bio suvremeniji od prethodnoga njegov utjecaj na pedagošku praksu nije bio značajan. To je moguće potkrijepiti činjenicom da je u odgojno-obrazovnom procesu usmjerenost i dalje bila na izravnom poučavanju, prevladavala je nedostupnost igračaka i siromaštvo fizičkog okruženja kao i hijerarhijski odnos odgajatelja prema roditeljima, dječje se individualne potrebe nisu zadovoljavale prateći postojani režim dana, djeca su bila socijalno izolirana po dobi unutar odgojnih skupina itd. (Petrović-Sočo, 2013). Također, Programske osnove za njegu i odgoj djece nisu bile u potpunosti orijentacijskog karaktera i fleksibilne s obzirom na to da su i one svojim djelovanjem propisivale osnovne zahtjeve i sadržaje kojima se realiziraju ciljevi i zadatci predškolskog odgoja. Odgajatelji nisu imali slobodu u kreiranju i provođenju sadržaja odgojno-obrazovnog rada. U radu s djecom provodili su ciljeve, zadatke i sadržaje određene za rad s njima po njihovim godinama života. Za komunikaciju je karakteristično da je bila jednosmjerna, uglavnom od strane odgajatelja koji je djeci iznosio gotove činjenice te obrasce ponašanja.³⁶

5.2.3. Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991.)

Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece novi je dokument kojim se na programskoj, tj. kurikulskoj razini regulirala pedagoška djelatnost, a donesen je u razdoblju nakon 1990. godine, točnije 1991. godine. „Temelji se na novoj Koncepciji razvoja predškolskoga odgoja i predstavlja stručnu podlogu za provođenje različitih programa odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi u organiziranim izvanobiteljskim uvjetima“.³⁷ Dokument polazi od sljedećih načela:

- „pluralizma i slobode u primjeni pedagoških ideja i koncepcija,
- različitosti u vrstama i oblicima provođenja programa,

³⁶ Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1983). Osnova programa rad s djecom predškolskog uzrasta, Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske, 6/1983.

³⁷ Ministarstvo prosvjete i kulture RH, Zavod za školstvo: Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske, 7-8/1991, 10.

- demokratizaciji društva prema subjektima koji se pravno i zakonom definiraju kao nositelji programa.“³⁸

Humanističko-razvojnu koncepciju, na kojoj se zasniva odgoj predškolske djece, tvore: ideja humanizma, saznanja o posebnostima djetetova razvoja predškolske dobi i čovjekovu cjelovitu razvoju i saznanja o karakteristikama izvanobiteljskog odgoja predškolske djece. Osnovna polazišta i opredjeljenja navedene koncepcije su da se na dijete gleda kao na vrijednost po sebi koja se u svojoj osobitosti prihvaća, da se na dijete gleda kao na osobu koja ima svoja posebna prava te da se u njegovu odgoju poštuje njegovo dostojanstvo kao i to da se konstantno njeguje razvoj njegova samopoštovanja.³⁹ U njoj se kao važne stvaralačke mogućnosti djeteta izdvajaju: njegov aktivan odnos prema okolini, razvoj njegova govora, njegove društvenosti, empatije, senzibiliteta za razne oblike izražavanja itd. Doprinositi optimalnom cjelovitom razvoju djeteta i njegovoj kvaliteti života ističe se kao temeljna uloga predškolskog odgoja. Sukladno tome, u Programskom usmjerenju odgoja i obrazovanja predškolske djece, ističe se djetetova mogućnost učinkovitog uspostavljanja i daljnjeg razvijanja emocionalnih i socijalnih veza kao i kvalitetnih odnosa s drugima u svojoj neposrednoj okolini kako u dječjim vrtićima tako i u drugim oblicima izvanobiteljskog života. Zahvaljujući takvoj interakciji moguće je navesti različite vrste djelatnosti koje dijete može razvijati, a to su: životno-praktične i radne aktivnosti, raznovrsne igre, društvene i društveno-zabavne djelatnosti, umjetničke djelatnosti, zatim djelatnosti raznovrsnog izražavanja i stvaranja djeteta, istraživačko-spoznajne djelatnosti te specifične aktivnosti s kretanjem.⁴⁰ Ovim se dokumentom uočava sloboda koju odgajatelji imaju prilikom planiranja i ostvarivanja neposrednog rada s djecom. U Programskom se dokumentu ističe važnost adekvatnih uvjeta koji pružaju mogućnost uspostave interakcije i komunikacije s djecom te razvijanje djetetove individualne igre kao i njegove igre s drugom djecom i odraslima. Nadovezujući se na to bitno je spomenuti kako se u dokumentu posebno važnom smatra dječja igra s obzirom na to da ona u predškolskom dobu ima značajnu razvojnu vrijednost za dijete. Sukladno tome dječji vrtić kao i ostali oblici izvanobiteljskog odgoja trebaju predstavljati mjesto za igru djece.⁴¹ To se sve potkrepljuje činjenicom da dijete uči putem igre i iz svojih aktivnosti. Ono uči aktivnim sudjelovanjem istražujući, čineći, postavljajući pitanja, donošenjem pretpostavki, provjeravajući i

³⁸ Isti izvor, 10.

³⁹ Prema istom izvoru.

⁴⁰ Prema istom izvoru, 12.

⁴¹ Prema istom izvoru.

sl., dok mu odgajatelj pruža podršku, potiče ga te pomaže u procesu učenja. Takvo učenje, u kojem djeca samostalno, ali i u suradnji s drugima pokušavaju doživjeti svijet oko sebe i izgraditi vlastitu sliku svijeta i u njemu se snalaziti (Petrović-Sočo, 2013), postaje interaktivni socijalni proces (Petrović-Sočo, 2007).

Mogu se primijetiti pozitivne promjene koje obilježavaju ovaj dokument u odnosu na prethodne. Osim što polazi od samog djeteta, od njegovih razvojnih i individualnih potreba, interesa te prava, on ga i prihvaća kao vrijednost samu po sebi te prihvaća i obitelj iz koje dijete dolazi (Petrović-Sočo, 2013). Dominira slika djeteta kao humanog, cjelovitog i aktivnog bića, bogatog potencijalima za čiji razvoj treba osigurati optimalne uvjete. Organizacija okruženja za dječje učenje i istraživanje dobiva sve više pažnje. Temeljnim aktivnostima za cjelovit razvoj i učenje smatraju se one aktivnosti do kojih je dijete samo došlo i samo organiziralo, tzv. samoinicirane i samoorganizirane aktivnosti. Ovim se dokumentom uočava velika razina fleksibilnosti u odgojno-obrazovnom radu odgajatelja kao i njihova otvorenost prema dječjim novim ideja i njihovoj radoznalosti (Petrović-Sočo, 2007). Osim što bi odgajatelji i roditelji trebali biti ravnopravni partneri u djetetovu odgoju navodi se kako bi trebali biti zainteresirani za njegovu dobrobit. Sve to dovodi do težnje za shvaćanjem kurikuluma kao otvorenog sustava koji nastaje zajedničkom sukonstrukcijom gdje se jednaka važnost pridaje procesu nastajanja i mijenjanja kao i njegovu rezultatu. Iz toga su vidljive nove važne značajke ovog dokumenta, a to su razvojnost i otvorenost (Petrović-Sočo, 2013). Sve se istaknute ideje u Programskom usmjerenju odgoja i obrazovanja predškolske djece razvijaju Nacionalnim kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje iz 2014. godine.

5.2.4. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014.)

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje donesen je 2014. godine, baš kao i prethodni dokument, u razdoblju nakon 1990. godine. Predstavlja naš službeni dokument koji sadrži temeljne vrijednosti odgoja i obrazovanja djece u dječjem vrtiću. Također predstavlja prvi službeni dokument u kojemu je prisutan izraz rani i predškolski odgoj. U svom uvodu, Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, navodi kako svi dječji vrtići imaju obvezu neprestanog usklađivanja s nacionalnim zahtjevima koji su u njemu sadržani. Osim toga, u njemu je istaknuto kako dio sustava odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske čine rani i predškolski odgoj i obrazovanje te skrb o djeci, a da se on odnosi na djecu u dobi od navršениh šest mjeseci do polaska

u osnovnu školu. Dokumentom se ističe obveza pohađanja predškole za svu djecu u Republici Hrvatskoj koja nisu bila uključena u dječji vrtić.⁴² Njegova značajna dimenzija je usmjerenost na ključne kompetencije za cjeloživotno učenje. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje polazi od „načela slobode, otvorenosti i raznolikosti, koja se trebaju odražavati na cjelokupnu organizaciju i provođenje odgojno-obrazovnoga rada u svim vrtićima u Republici Hrvatskoj.“⁴³

Što se može očekivati od ovog dokument najbolje pokazuju riječi prof. dr. sc. Vedrana Mornara koji navodi kako:

„Ovaj dokument svima nama pokazuje suvremeno shvaćanje djeteta i institucionalnog djetinjstva u čijem je središtu aktualizacija razvojnih mogućnosti i poštovanje jedinstvene osobnosti i dostojanstva svakog djeteta te obvezuje na ostvarenje sve dionike – kako one koji obavljaju odgojno-obrazovnu djelatnost u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, tako i one koji posredno sudjeluju u najhumanijoj misiji odgoja i obrazovanja.“⁴⁴

Sastoji se od sljedećih sedam dijelova: polazišta, načela, vrijednosti, ciljeva, odnosa Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje i kurikuluma vrtića te kurikuluma predškole, osiguranja kvalitete te profesionalnog razvoja stručnih djelatnika. Na osnovu toga se navodi da je Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje usmjeren prema realiziranju specifičnih ciljeva, utemeljen na specifičnim polazištima i da odražava specifična načela.

Jedan od ciljeva koji nastoji ostvariti je osiguranje dobrobiti za dijete, a on predstavlja „multidimenzionalni, interaktivni, dinamični i kontekstualni proces kojim se integrira zdravo i uspješno individualno funkcioniranje te pozitivni socijalni odnosi u kvalitetnom okruženju vrtića.“⁴⁵ Kurikulum podrazumijeva osobnu, emocionalnu i tjelesnu, obrazovnu i socijalnu dobrobit djeteta. Cjelovit razvoj, odgoj i učenje djeteta i razvoj kompetencija drugi su važan cilj Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Kako bi se ovaj cilj postigao rad se temelji na doživljavanju djeteta kao cjelovitog bića te uvažavanju njegove integrirane prirode

⁴² Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

⁴³ Isti izvor, 32.

⁴⁴ Isti izvor, 3.

⁴⁵ Isti izvor, 24.

učenja u organizaciji odgojno-obrazovnog procesa u dječjem vrtiću. S obzirom na to da se kao značajke Nacionalnog kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje ističu konstruktivizam i sukonstruktivizam na učenje se gleda kao proces u kojem dijete aktivno razvija i oblikuje svoje znanje, a naglasak je na kontekstu učenja. Učenje se također smatra socijalnim procesom gdje se prije svega promiče suradničko i proaktivno učenje, a kao njegov snažan alat ističu se dječja različita znanja i perspektive. Stoga se ovim dokumentom naglašava potreba za što većom dječjom angažiranošću u različitim istraživanjima kao i drugim smislenim i svrhovitim aktivnostima koje će omogućiti obogaćivanje dječjeg istraživačkog angažmana budući da dijete uči aktivnim sudjelovanjem. Sve to upućuje na njegovo shvaćanje dječjeg vrtića kao mjesta istraživanja, otkrivanja te učenja ukoliko se u njemu teži prema dječjem poticanju na: aktivno učenje, rješavanje problema, emancipaciju i autonomiju u procesu učenja, planiranje, organiziranje i analiziranje vlastitih aktivnosti, vlastiti izbor materijala i partnera za učenje itd. Osim što je konstruktivistički i sukonstruktivistički za Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje može se reći da je integriran, razvojni i humanistički. Sve su to njegove značajke koje ga karakteriziraju. Njegova integriranost podrazumijeva obuhvaćanje svih područja djetetova razvoja i aktivnosti koje nisu odijeljene prema područjima i sadržajima. Razvojni kurikulum znači otvorenost prema trenutnim djetetovim potrebama i interesima te njegovu dinamičnost. Humanistička značajka kurikulumu odnosi se na prihvaćanje djetetovih samoiniciranih i samoorganiziranih aktivnosti, njegovo poticanje samostalnosti i razvoj identiteta od strane odgajatelja kao i njegovo polaženje od djeteta i djetetovih potencijala u neposrednom odgojno-obrazovnom radu s njim.⁴⁶

Polazišta Kurikuluma obuhvaćaju postojeće dokumente, primjere kvalitetne prakse i znanstvene studije. Ovdje je značajnije izdvojiti suvremene znanstvene postavke kao što su:

- shvaćanje djeteta kao osobnosti od njegovog rođenja koju treba ozbiljno doživljavati i poštivati,
- shvaćanje djeteta kao socijalnog subjekta koji je spreman sudjelovati, graditi, ali i određivati vlastiti život i razvoj,
- shvaćanje djetinjstva kao važnog životnog razdoblja sa svojim vrijednostima i svojom kulturom, koje nastaje zajedničkom izgradnjom djece i odraslih itd.⁴⁷

⁴⁶ Prema istom izvoru.

⁴⁷ Prema istom izvoru.

Iz načela koja su navedena u dokumentu vidljiva je njihova važnost pri određivanju ravnoteže svih sastavnica kurikuluma i partnerskih odnosa svih sudionika u izvedbi i primjeni kurikuluma. To su: fleksibilnost odgojno-obrazovnog procesa u vrtiću, partnerstvo vrtića s roditeljima i širom zajednicom, osiguravanje kontinuiteta u odgoju i obrazovanju te otvorenost za kontinuirano učenje i spremnost na unapređivanje prakse. Zahvaljujući ovim načelima kao i ciljevima te polazištima kurikulum vrtića i kurikulum predškole imaju osnovu koja predstavlja njihovo oblikovanje.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje njeguje planiranje i djelovanje odgoja i obrazovanja utemeljenog na sljedećim vrijednostima: znanje, identitet, humanizam i tolerancija, odgovornost, autonomija i kreativnost. U dokumentu se navodi kako bi one trebale unaprjeđivati dječji cjelokupni razvoj. Preostali dijelovi Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje pozornost pridaju stvaranju kurikuluma dječjeg vrtića i kurikuluma predškole, kulturi dječjeg vrtića i važnosti dokumentiranja u njenom planiranju i oblikovanju. Pozornost se također usmjerava na osiguravanje visoke razine kvalitete odgojno-obrazovne prakse i kurikuluma, čimbenike koji vrednuju kurikulum, kvalitetno inicijalno obrazovanje i na neprestani profesionalni razvoj stručnih djelatnika dječjeg vrtića.⁴⁸

⁴⁸ Prema istom izvoru.

6. Zaključak

Pojavom određenih društvenih promjena, a prije svega procesom industrijalizacije, koje su znatno utjecale na hrvatsko društvo došlo je do potrebe za otvaranjem prvih predškolskih ustanova. Uz njih se veže postojanost različitih oblika institucijske skrbi i odgoja djece rane i predškolske dobi čijem su otvaranju prethodile brojne ustanove socijalno-humanitarnog karaktera. Sve su to bile preteče današnjih ustanova za rani i predškolski odgoj. U radu je posebna pozornost dana pjestovalištu kao preteči današnjih dječjih jaslica. Sukladno tome, ovim je radom dan sažeti pregled povijesnog razvoja dječjih jaslica u Hrvatskoj uz pomoć raznih dokumentacijski izvora tijekom istraživačkog procesa. Kroz medicinsko, poučavateljsko i suvremeno doba, odnosno tri razdoblja u njihovu razvoju pobliže je predstavljen put kojega su prešle od otvaranja prvog pjestovalište pa sve do njihova uključivanja u odgojno-obrazovni sustav. Kako bi se dobio uvid u reguliranje djelatnosti dječjih jaslica prikupljeni su te razmatrani određeni zakonski i programski dokumenti. Njihovim sustavnim analiziranjem primjećuju se promjene koje su se dogodile. Od krute strukturiranosti koja je prevladavala na samom početku unutar prvih donesenih dokumenta došlo se do današnjeg suvremenog kurikulumu zasnovanog na humanističko-razvojnoj koncepcija ranoga odgoja.

7. Sažetak

Do svog izuzimanja iz područja socijalne skrbi te integriranja s dječjim vrtićem, s kojim zajedno predstavljaju prvu stepenicu odgojno-obrazovnog sustava, čineći odgojno-obrazovnu ustanovu, dječje su jaslice na našim prostorima morale prijeći dug i nimalo lak put. Taj se put može pratiti kroz sljedeća tri povijesna razdoblja u razvoju dječjih jaslica u Hrvatskoj: medicinsko, poučavateljsko i suvremeno razdoblje. Njihovom pretečom smatra se naše prvo pjestovalište otvoreno u Zagrebu 1855. godine. Takve su ustanove otvarane ponajprije za siromašnu i socijalno ugroženu djecu čija je glavna uloga bila da se brinu za dječji život i njihovo zdravlje. S druge strane, pedagoškom aspektu se nije pridavala pozornost. Uredbom o dječjim jaslicama 1947. godine dječje jaslice postaju socijalno-zdravstvene ustanove za djecu u dobi do tri godine te sve do osamdesetih godina ostaju u području socijalne skrbi nakon čega, donošenjem novoga Zakona o odgoju i obrazovanju 1980. godine., postaju integralnim dijelom dječjih vrtića. Predškolska djelatnost nastojala se regulirati raznim normativnim i programskim dokumentima. Na osnovu njihovih naziva vidljivo je pedagoško shvaćanje vremena iz kojega datiraju. Značajan i velik pomaka vidljiv je u programima odgojno-obrazovnog rada s obzirom na to da su u početku bili strogo strukturirani za razliku od današnjeg suvremenog kurikulumu. Upravo se u radu naglasak stavlja na spomenuti put u razvoju dječjih jaslica u Hrvatskoj, na opisivanje i pobliže upoznavanje s povijesnim razdobljima kao i na određene dokumente koji se odnose na reguliranje djelatnosti dječjih jaslica. Sve će se navedeno dokumentacijskim istraživanjem na temelju raznih prikupljenih izvora sustavnije proučiti i analizirati.

Ključne riječi: industrijalizacija, dječje jaslice, pjestovalište, povijesna razdoblja dječjih jaslica, reguliranje djelatnosti dječjih jaslica

8. Summary

HISTORICAL DEVELOPMENT OF CRÈCHES IN CROATIA

Until their exclusion from the field of social welfare and integration with the kindergarten, together with which they represent the first step of the educational system, making it an educational institution, the crèches in our area had to go a long and not at all easy way. This path can be traced through the following three historical periods in the development of nurseries in Croatia: medical, study and modern period. Their forerunner is considered to be our first specific institution for preschool children, *pjestovalište*, opened in Zagreb in 1855. Such institutions were primarily open to poor and socially disadvantaged children, and their main role was to care for children's health and wellbeing. On the other hand, no attention was paid to the pedagogical aspect in the work field. With the Decree on crèches from 1947, they became social and health institutions for children up to the age of three and remained in the field of social welfare until the 1980s, after which, with the adoption of the new Education Act in 1980, they became an integral part of kindergartens. Preschool activities sought to be regulated by various normative and program documents. Their titles say a lot about the pedagogical understanding of the time they date from. A significant and large shift is visible in the programs of educational work, given that in the beginning they were strictly structured, in contrast to today's modern curriculum. In this paper the emphasis is placed on the mentioned development of crèches in Croatia, on the description and closer acquaintance with historical periods as well as on certain documents related to the regulation of kindergarten activities. All of the above will be systematically studied and analysed by documentary research based on various collected sources.

Keywords: industrialization, crèches, *pjestovalište*, historical periods of crèches, regulation of crèche activities

9. Izvori i literatura

A) Tiskani izvori

1. Vlada NR Hrvatske – Ministarstvo narodnog zdravlja (1947). Uredba o dječjim jaslicama, *Narodne novine*, br. 109.
2. Vlada NR Hrvatske – Ministarstvo narodnog zdravlja (1974). Zakon o socijalnoj zaštiti. *Narodne novine*, br. 50.
3. Sabor SR Hrvatske (1980). Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju, *Narodne novine*, br. 4.
4. Sabor SR Hrvatska (1981). Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta, *Narodne novine*, br. 28.
5. Prosvjetni savjet Hrvatske (1983). Odluka o usvajanju Osnova programa rada s djecom predškolskog uzrasta u SR Hrvatskoj br. 186/1 – 1982. od 20. prosinca 1982., *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, br. 6.
6. Ministarstvo prosvjete i kulture RH, Zavod za školstvo (1991). Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolsko djece, *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, br. 7-8.
7. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*.

B) Literatura

1. Babić, N. i Irović, S. (1999). Ciljevi institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 5 (17), 3-9. <<https://hrcak.srce.hr/183942>> Preuzeto 25. svibnja 2021.
2. Baran, J., Dobrotić, I. i Matković, T. (2011). Razvoj institucionaliziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj: promjene paradigme ili ovisnost o prijednom putu?. *Napredak*:

- Časopis interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 152 (3-4), 521-540. <<https://hrcak.srce.hr/82790>> Preuzeto 6. ožujka 2021.
3. Došen-Dobud, A. (2013). *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*. Split: Filozofski fakultet i Rijeka: Učiteljski fakultet.
 4. Došen-Dobud, A. (2019). *Nove slike iz povijesti predškolskog odgoja*. Zagreb: Novi redak.
 5. Dubovicki, S., Mlinarević, V. i Velki, T. (2018). Istraživački pristupi i metodološki okviri u istraživanjima budućih učitelja. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, XVI (3), 595-610. <<https://hrcak.srce.hr/209172>> Preuzeto: 15. svibnja 2021.
 6. Fatović, M. (2016). Profesija i profesionalni razvoj odgojitelja. *Školski vjesnik*, 65 (4), 623-638. <<https://hrcak.srce.hr/178260>> Preuzeto 17. lipnja 2021.
 7. Franković, D. (ur.) (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
 8. Gross, M. (2001). *Suvremena historiografija*. Zagreb: Novi Liber.
 9. Lipovac, M. (1985). *Predškolski odgoj u Hrvatskoj*. Zagreb: Narodne novine i Osijek: Pedagoški fakultet.
 8. Lončar, M. (2010). Korištenje dokumentarnih izvora u sociološkim istraživanjima. *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 3 (3), 229-239. <<https://hrcak.srce.hr/117714>> Preuzeto 20. lipnja 2021.
 9. Mendeš, B. (2012). Programsko reguliranje predškolske djelatnosti u Hrvatskoj do 2000. godine. U: Ljubetić, M. i Mendeš, B. (ur.), *Prema kulturi (samo)vrednovanja ustanove ranog i predškolskog odgoja* (str.72-92). Split: Nomen Mudrić.
 10. Mendeš, B. (2015a). Hrvatska iskustva u koncipiranju kurikuluma odgoja u ranom djetinjstvu. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 26 (117), str. 5-8. <<https://www.bib.irb.hr/785280?rad=78528>> Preuzeto: 19. travnja 2021.
 11. Mendeš, B. (2015b). Početci institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj i njegova temeljna obilježja. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 64 (2), 227-250. <<https://hrcak.srce.hr/148986>> Preuzeto 10. ožujka, 2021.
 12. Mendeš, B. (2015c). *Povijesni razvoj koncepcija obrazovanja odgojitelja predškolske djece u Hrvatskoj do 2005. godine*. Doktorska disertacija, Split: Filozofski fakultet.

13. Mendeš, B. (2020). *Prema suvremenom dječjem vrtiću: Pedagoška kretanja i promjene u sustavu ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada d.o.o.
14. Milanović, M., Stričević, I., Maleš, D. i Sekulić-Majurec, A. (2000). *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Targa.
15. Miljak, A. (1991). *Istraživanje procesa odgoja i njege u dječjim jaslicama*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Miljak, A. (1995). Mjesto i uloga roditelja u (suvremenoj) humanističkoj koncepciji predškolskog odgoja. *Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja*, 4 (4-5 (18-19)), 601-612. <<https://hrcak.srce.hr/32367>> Preuzeto 9. lipnja 2021.
17. Miljak, A. (2002). Vrtić-dječja kuća- Kako učiniti da vrtići budu u skladu s dječjom prirodom?. U Miljak, A. i Vujičić, L. (Ur.) *Vrtić u skladu s dječjom prirodom „Dječja kuća“* (str. 15-32). Rovinj: Predškolska ustanova – Dječji vrtić i jaslice „Neven“ – Rovinj.
18. Mogalakwe, Monageng (2006). The Use of Documentary Research Methods in Social Research. *African Sociological Review* 10 (1), 221-230. <https://www.codesria.org/IMG/pdf/Research_Report_-_Monageng_Mogalakwe.pdf> Preuzeto 17. lipnja 2021.
19. Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
20. Mužić, V. (2004). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
21. Petrović-Sočo, B. (2007). *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje - holistički pristup*. Zagreb: Mali profesor d.o.o.
22. Petrović-Sočo, B. (2013). Razvoj modela kurikuluma ranoga odgoja i obrazovanja. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 19 (71), 10-13. <<https://hrcak.srce.hr/145400>> Preuzeto 23. travnja 2021.
23. Posavec, K. (1998). Utemeljenje pedagogije kao sveučilišnog predmeta i studija (1876-1928). *Napredak*, 139 (2), 205-212.
24. Pregrad, Z. (1977). *Porodični odgoj*. Sarajevo: Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike.
25. Sabor Republike Hrvatske (1997). Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi. *Narodne novine*, br. 10. <<https://narodne-novine.nn.hr/eli/sluzbeni/1997/10/152>> Preuzeto: 17. svibnja. 2021.

26. Serdar, E. (2013). Počeci institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj. *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 19 (71), 4-6. <<https://hrcak.srce.hr/145397>> Preuzeto 6. ožujka 2021.
27. Serdar, E. (2017). *Zagrebačka zabavišta u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
28. Šnajder, Z. ur. (1978). *Zdravstveno-odgojni programi djece u jaslicama i u drugoj porodici*. Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske.
29. Špoljar, K. (1997). Razvoj predškolskog odgoja u svijetu u kontekstu razvoja društva i promijenjenog djetinjstva. U: Božić, Ž. (ur.), *Inovacijski pristupi Korak bliže djetetu* (str. 58-61), Rijeka: Adamić.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ivana Brnas, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 20. rujna 2021.

Potpis

Ivana Brnas

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Ivana Brnas
NASLOV RADA	Povijesni razvoj dječjih jaslica u Hrvatskoj
VRSTA RADA	Diplomski rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Društvene znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Pedagogija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Branimir Menduš, doc. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Ivana Visković, doc. dr. sc. 2. Toni Maglica, dr. sc. 3.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 20. rujna 2021.

mjesto, datum

Ivana Brnas

potpis studenta/ice